

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8. 2318-сп
спеціальності: 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Д. В. Манзенко

Керівник: доцент кафедри соціальної
педагогіки,
к. пед. н. _____ О.Г. Лещенко

Рецензент: доцент кафедри соціальної
педагогіки, доцент,
к. пед. н. _____ Ю.Р. Мацкевіч

Запоріжжя
2020

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 86 с., 8 таблиць, 91 джерел, 6 додатків, 1 рисунок.

Об'єкт дослідження: процес формування гендерної компетентності у студентської молоді

Предмет дослідження: зміст, форми та методи формування гендерної компетентності в студентської молоді.

Мета: теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити програму підвищення гендерної компетентності у студентської молоді.

Методи дослідження: спостереження, теоретичний аналіз джерел, анкетування, експеримент, порівняння, формалізація, аналіз, синтез, узагальнення.

Теоретичне значення роботи полягає у комплексному підході до формування гендерної компетентності студентської молоді, що включає не лише вивчення теорії гендеру, а й передбачає формування навичок гендерної компетентності.

Практичне значення роботи полягає у розробці соціально-педагогічної програми з формування гендерної компетентності студентської молоді.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

ГЕНДЕР, ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ, ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

SUMMARY

Manzenko D.V. Gender competence formation of students youth

The qualifying work consists of introduction, 2 parts, findings, list of literature (91 items), 6 addendums on 16 pages. The qualifying work volume is 117 pages long, 86 of them – body text. There are 8 tables and 1 illustration.

The qualifying work gives theoretical survey and describes the experimental research of gender competence of students and features of the formation of gender competence. It defines the conditions and means of gender, gender competence and process of formation of gender competence.

The research object: the process of formation of gender competence of students.

The research subject: content, forms and methods of forming gender competence of student.

The research purpose: theoretical background and practical program approval of increasing gender competence of students.

The research tasks are:

- 1) to define the content of the concept of gender competence;
- 2) to study the content, forms and methods of forming the gender competence of student;
- 3) to analyze foreign and native experience of formation of gender competence;
- 4) to create, substantiate and experimentally approval the program of formation of gender competence.

The part 1 “Theoretical aspects of formation of gender competence of students youth” describes the essence of the notions: “gender” and “gender competence”; analyzes foreign and native experience of formation of gender competence; psychological and social features of students.

The part 2 “Program of formation of gender competence” shows the results of consultive, formative and monitoring stages of the experimental work of formation of gender competence, the effectiveness of the program of preventative formation, implemented and checked.

The results analysis has proved the effectiveness of formulated and implemented program of formation of gender competence of students.

Keywords: gender; gender competence; students; formation of gender competence.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування гендерної компетентності у студентської молоді.....	13
1.1.Сутність та зміст понять «гендер» і гендерна компетентність»	13
1.2.Вітчизняний та закордонний досвід формування гендерної компетентності у студентської молоді	23
1.3.Вікові особливості функціонування студентської молоді	41
1.4.Формування гендерної компетентності у студентської молоді.....	53
Розділ 2. Програма формування гендерної компетентності.....	66
2.1.Методика дослідження гендерної компетентності.....	66
2.2.Обґрунтування та впровадження програми формування гендерної компетентності	78
2.3. Аналіз результатів впровадження програми гендерної компетентності...	83
Висновок.....	90
Список використаних джерел.....	95
Додатки.....	103

ВСТУП

У сучасному суспільстві актуальною є проблема гендерної рівності чоловіків і жінок, зміна загальних уявлень про роль обох статей та створення рівних можливостей для повної реалізації прав чоловіків і жінок, у всіх сферах суспільного життя.

Багато країн світу, в тому числі і Україна, вже використовують гендерні знання і активно впроваджують їх в систему освіти, формуючи не тільки сприятливе та доброзичливе гендерне і соціальне середовище, а і виступають в ролі просвітників, передаючи молоді сучасні знання з питань гендерну, гендерної компетентності тощо.

Державна політика України, на сьогодні, орієнтується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, при цьому вона проводиться з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною. Серед них: Конвенція ООН про права людини, Декларація тисячоліття ООН, Конвенція ООН про ліквідацію різних форм дискримінації щодо жінок, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Пекінська декларація, Стамбульська конвенція тощо. Визначальні документи міжнародного рівня, які створюють загальні умови для реалізації прав і свобод чоловіків і жінок у всіх сферах життя, кожної з держав учасниць.

Одним із найважливіших і об'єктивних механізмів оцінки ефективності політики рівних прав та можливостей, впровадження умов прописаних в міжнародних і національних документах є гендерна статистика. Вона рівною мірою демонструє реальне положення жінок і чоловіків в українському суспільстві.

Відповідно до державної гендерної статистики найбільшим значним порушенням прав жінок в Україні залишається домашнє насильство. У 2018 році до поліції надійшло понад 110 тисяч заяв від жертв домашнього насильства, при цьому щороку від рук кривдників гине близько 600 українок,

такими є офіційні дані МВС України.

Хоча і існує прийнятий у 2017 році, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який направлений на підвищення рівня обізнаності суспільства, щодо причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Причиною самого явища гендернобумовленого насильства і зараз є стереотипи про жінку, і традиційні погляди на організацію суспільного життя, стереотипи щодо розподілу ролей чоловіків і жінок у сім'ї, які закріпилися у свідомості українців, і впливають на такі ситуації пов'язані з домашнім насильством.

Такі стереотипи поширюються через два найпотужніші канали, систему освіти та ЗМІ. Через поширеність гендерних стереотипів в суспільстві майже не формується суспільний запит на гендерну політику. Спостерігається низький рівень розуміння взаємозв'язку між пріоритетами гендерної рівності та економічним розвитком суспільства. А заходи із впровадження гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у різних сферах стикаються із неприйняттям на виконавчому рівні та на рівні суспільства.

Варто сказати, що законодавство України регулює діяльність ЗМІ, наприклад, Закони України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації», «Про телебачення та радіомовлення», не передбачають жодних обмежень для жінок або чоловіків. Більше того, Закон України «Про рекламу» забороняє використовувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками статі. Але водночас у цих законах не передбачено жодних заходів і визначеної відповідальності, яка застосовується у випадку гендерної дискримінації, що робить чинне законодавство недієвим у таких випадках, а також чіткого механізму, щодо гендерної експертизи інформації.

Таким чином, дискримінація, від якої страждають жінки, є наслідком трансформації культурних традицій стосовно жінок, відповідно, недостатньої

уваги держави до негативних проявів таких трансформацій в інформаційній сфері.

Що стосується освітньої сфери, важливим елементом формування гендерної рівності є впровадження гендерного підходу в системі освіти України. Міністерство освіти та науки України видало наказ «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту». Було розроблено методологію та проведено експертизу навчальних програм, матеріалів та посібників, розроблено навчальні курси з питань гендерної рівності для учнів середніх шкіл і студентів закладів вищої освіти, створено п'ять кафедр гендерних досліджень та понад двадцять гендерних освітніх центрів, включаючи Центр гендерної освіти у Запорізькому національному університеті.

У школах проводяться уроки гендерної рівності та інші заходи спрямовані на формування культури рівності. Але ці заходи ще не стали системними, а система освіти України досі залишається певним середовищем поширення гендерних стереотипів.

При цьому варто зауважити, що український парламент у 2018 році усього на 12% складався із жінок, а вже у 2019 році цей показник становив 20%. Попри те, що цей показник є рекордним за всі попередні скликання, він досі залишається низьким, порівняно з практикою демократичних країн, таких як Бельгія і Ісландія де більше 47% жінок представлені у парламенті, а середній відсоток у країнах ЄС приблизно 31%. І безумовно, така ситуація має вплив на формування законодавчої бази України і урядові рішення в питаннях гендерної рівності.

Законодавче закріплення гендерної рівності і суспільна гендерна, і правова обізнаність є основоположними в вирішенні питання гендерної рівності. Якщо законодавство України створює умови для формування українського суспільства, як такого, що живе за принципами гуманізму, гендерної рівності і толерантності, то завдання людини бути компетентним в питаннях гендеру, знати свої політичні права і поважати права інших.

Ключем до мети має стати поняття «гендерна компетентність». Адже

коли жінки і чоловіки почнуть розуміти зміст понять «гендер», основи гендерної теорії, сучасні тенденції гендерного розвитку суспільства, законодавчі акти, які регулюють питання гендерної рівності. Це сприятиме формуванню гендерної компетентності у вигляді: гуманістичних гендерних установок, вміннь адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життя, уміння відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні практики у поведінці, вдосконалювати взаємодію обох статей на основі прояву взаємоповаги, політичної і культурної рівності.

Питання формування гендерної компетентності вивчають вчені, Н. Білоцерківець, І. Зимньої, І. Зязюна, С. Краснокутська, І. Ларіонова, А. Маркова, Дж. Равен, В. Сластьоніна та ін. Говорячи про те, що навчання гендерної теорії і правової обізнаності має відбуватись вже в загальноосвітніх закладах і у закладах вищої освіти.

Виокремлюючи, що саме студентський період є найбільш сприятливим для руйнування старих і стереотипних поглядів на життя та формування нових ідей, принципів і компетентностей, за якими в майбутньому студенти збудують не лише своє професійне майбутнє, але й стосунки з протилежною статтю.

Можна сказати про те, що формування гендерної компетентності у процесі навчально-виховного процесу в ЗВО має два аспекти: перший, у контексті підготовки до професійної діяльності, де тісно переплітаються професійна і гендерна компетентності; другий, у формуванні гендерного світобачення студентської молоді.

Отже, створення сприятливих умов для формування гендерної компетентності студентів в закладі вищої освіти є важливим кроком до створення демократичного суспільства і рівних прав чоловіків і жінок у всіх сферах життя.

Об'єкт дослідження: процес формування гендерної компетентності у студентської молоді.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи формування гендерної компетентності в студентської молоді.

Мета: теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити програму підвищення гендерної компетентності у студентської молоді.

Завдання:

- Визначити зміст поняття гендерної компетентності;
- Вивчити зміст, форми і методи формування гендерної компетентності студентської молоді;
- Вивчити вітчизняний і закордонний досвід формування гендерної компетентності;
- Створити, обґрунтувати і експериментально перевірити програму формування гендерної компетентності студентської молоді.

Для виконання поставлених завдань, ми будемо використовувати наступні методи:

- теоретичні – аналіз, систематизація, синтез, порівняння, узагальнення дозволять опрацювати наукові джерела, вивчити психодіагностичні матеріали, визначити сутність формування гендерної компетентності студентської молоді;
- емпіричні – анкетування, забезпечить визначення стану обізнаності студентів про гендерну компетентність, толерантність, визначить рівень гендерної компетентності студентської молоді; порівняння, що дозволить нам після впровадження програми зробити висновок, щодо її ефективності; експеримент – дозволить визначити особливості застосування тренінгу як засобу формування гендерної компетентності студентської молоді.

Теоретичне значення роботи полягає у комплексному підході до вивчення гендерної компетентності студентської молоді, що включає не лише вивчення даного поняття в системі трьох складових, а й передбачає формування гендерної компетентності студентів.

Практичне значення роботи полягає у розробці програми з формування гендерної компетентності студентської молоді.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Сутність та зміст понять «гендер» та «гендерна компетентність»

Поняття «гендер» є досить багатограним і в буквальному сенсі використовувався в лінгвістиці для позначення граматичної категорії «рід».

В соціальні дослідження категорія «гендер» була введена в 20 столітті, в епоху феміністських рухів та демократизації суспільних відносин, щоб замінити домінуючі у суспільних науках поняття статевої ролі та статево – рольового підходу [14, 23].

Ідея розрізнення біологічної та соціальної статі висловлювалася ще у 1935 р. Маргарет Мід (Margaret Mead) у книзі «Стать і темперамент у трьох примітивних суспільствах».

Але сам термін «гендер» увійшов у широкий вжиток у західній науці в 1970 – х рр., у вітчизняній науці в 1990 – х рр. завдяки працям американського вченого Роберта Джессі Столлера [14, 24].

Він виступив на конгресі психоаналітиків у Стокгольмі з доповіддю про поняття соціостатевої або, як він назвав її, гендерної самосвідомості, поклавши початок вивченню процесів гендерної ідентифікації та гендерної соціалізації в суспільстві.

Столлер вперше позначив відмінність понять «статі» та «гендеру». Його концепція будувалася на поділі біологічного і культурного в житті кожної людини.

Термін «стать» вживається для позначення біологічних, анатомічних, фізіологічних відмінностей між жіночим та чоловічим організмами, що виражаються різною участю чоловіка та жінки у репродуктивному процесі, відмінними геніталіями і набором хромосом. Якщо біологічна стать дається

людині від народження, то гендер конструюється соціально та зумовлюється культурою суспільства в конкретний історичний період [1, 124].

Вивчення статі, вважав Столлер, є предметною галуззю біології та фізіології, а аналіз гендеру може бути розглянутий як предметна галузь досліджень психологів і соціологів, в сенсі аналізу культурно-історичних явищ. Гендер – соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана забезпечувати повноцінну комунікацію в суспільному житті та підтримувати соціальний порядок [1, 125].

Так, наприклад, англійський соціолог Ентоні Гідденс, як і більшість дослідників, визначає певну відмінність між статтю та гендером. Ми вживатимемо термін «стать», коли йтиметься про прикметні фізичні ознаки людського тіла, і термін «гендер» у випадку психологічних, соціальних і культурних відмінностей між чоловіками та жінками. Різниця між статтю та гендером має фундаментальний характер, бо багато відмінностей між чоловіками й жінками мають не біологічний характер. Гендер, за його словами, означає соціальні очікування відносно поведінки, що розглядається як відповідна для жінок і чоловіків.

Цікаве тлумачення поняття «гендер» пропонує українська дослідниця С. Хрисанова, яка дає більш змістовне його визначення, тобто як сукупність трьох необхідних ознак, бо на її думку, гендер – це, по-перше, поняття про систему ролей і відносин між жінками та чоловіками, які детермінуються соціальним, політичним та економічним контекстом і ґрунтуються на умовах конструктивного співробітництва; по-друге, це взаємодія обох частин суспільства, концептуальну основу якої складає безконфліктність і консенсус; і, в останнє, гендер передбачає не тільки конструктивну, але й справедливу взаємодію двох статей по створенню таких соціальних умов, які дають імпульс для розкриття і громадянських, і індивідуальних якостей особистості з метою її повної самореалізації.

Іншими словами, гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й

жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [61, 20].

Дослідниця О. Вороніна виділяє три напрямки розуміння гендеру: гендер як соціальна конструкція через механізми соціалізації, розподілу праці, гендерних ролей, мас-медіа, стереотипізування; гендер як мережа, структура або процес, тобто розуміння гендеру як стратифікаційної категорії разом з іншими стратифікаційними категоріями; гендер як культурна метафора у філософських і постмодерністських концепціях.

На основі врахування соціокультурного підходу до розуміння гендеру, Дж.Скотт визначила 4 компоненти гендеру:

- 1) комплекс культурних символів в яких закріплені соціальні моделі статі;
- 2) нормативні твердження, які визначають спектр символів, що містяться у релігійних, педагогічних, правничих і політичних доктринах;
- 3) соціальні інститути і організації, які охоплюють системи родинних стосунків, сім'ю, домогосподарство, система освіти, державний устрій;
- 4) самоідентифікація особистості [72, 149].

Отже, зміст поняття «гендер» вкладається в ідею соціального моделювання та репрезентації статі в різних ситуаціях взаємодії, що з часом призвело до трактування соціальним конструктивізмом гендеру як соціально сконструйованого відношення нерівності за ознакою статі. Тим самим є підстави для ствердження, що гендер – це соціокультурна маска статі.

Зокрема в дослідженнях Л.В.Штильової підкреслюється, що стать і гендер, характеристики що формуються в процесі соціалізації особистості на різних етапах життєдіяльності. Тобто гендер є одним з основних компонентів самосвідомості особистості, стрижнем її цілісності і водночас утворенням, яке формується поступово в процесі статевої соціалізації, в її взаємодії з соціумом.

Вчена Джудіт Лорбер (Judith Lorber) докладно структурує гендер у його відношенні до соціуму й особистості. Як соціальний інститут гендер включає у себе наступні поняття:

- 1) гендерні статуси – соціально визнані норми, які проявляються в поведінці, жестах, мові, емоціях і фізичному вигляді;
- 2) гендерний поділ праці – розподіл продуктивної і домашньої роботи між чоловіками і жінками;
- 3) гендерні родинні зв'язки – сімейні права та обов'язки для кожної статі, сексуальні приписи;
- 4) гендерні структури особистості – комбінації характерних рис, що виявляються в почуттях і поведінці;
- 5) гендерний соціальний контроль – формальне чи неформальне прийняття і заохочення конформістської поведінки і стигматизація, соціальна ізоляція, покарання, медичне лікування нонконформістської поведінки;
- 6) гендерна ідеологія – виправдання гендерних статусів, зокрема, їх різні оцінки;
- 7) гендерні образи – культурні репрезентації гендеру та втілення гендеру в символічній мові та художній продукції, що відтворює і узаконює гендерні статуси.

Стосовно до особистості гендер охоплює такі компоненти:

- 1) категорія статі – приналежність до біологічної статі з народження в залежності від геніталій; гендерна ідентичність – особисте сприйняття своєї статевої приналежності стосовно до функції працівника та члена сім'ї;
- 2) гендерний шлюбний і репродуктивний статус – здійснення або нездійснення дозволеного або недозволеного типу залицяння, вагітності, народження дітей і батьківських ролей; сексуальна орієнтація – соціально або індивідуально прийняті зразки сексуальних бажань, почуттів, практик й ідентифікацій;
- 3) гендерна структура особистості – внутрішньо властиві зразки соціально визнаних емоцій, організованих структурою сім'ї [59, 29];

4) гендерні процеси – соціальні практики навчання, навченості, необхідних рольових реплік, що роблять поведінку гендерно прийнятною (або непринятною), розвиток гендерної ідентичності; гендерні переконання – прийняття або опір гендерній ідеології;

5) гендерний дисплей – презентація себе як певного типу гендерної особистості через одяг, косметику, прикраси, постійні і тимчасові тілесні та поведінкові маркери.

Розглянувши декілька варіантів, що розкривають змістовне поняття «гендер», ми можемо виділити спільний погляд усіх дослідників, щодо відмінності гендеру від біологічної статі, його соціальне походження (визначення гендеру як соціального конструкту), який конструюється через певні інститути соціалізації, культурні норми, розподіл праці, існуючі в суспільстві ролі та стереотипи, що приписують жінкам і чоловікам.

В системі гендеру також виділяють поняття «гендерна компетентність» – соціально-психологічна характеристика людини, що дозволяє їй бути ефективною в системі міжстатевої взаємодії.

Для розуміння поняття «гендерна компетентність» варто розібратись з поняттям «компетентність» загалом.

Інтегрований підхід до визначення поняття «компетентність» у світовій науці з'явився наприкінці ХХ століття, коли відбувалися докорінні зміни в парадигмі методології освіти.

Термін «компетентність» у перекладі з латинської «competentia» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Поняття компетентності є одним з центральних, тому що, по-перше, об'єднує у собі інтелектуальну та діяльнісну складові освіти; по-друге, у понятті компетентності закладено етапність отримання освіти з орієнтацією на сформований стандарт її результату; по-третє, ключова компетентність має інтегративну природу, оскільки містить ряд однорідних чи споріднених умінь та знань, що належать до широких спектрів культури і діяльності [55, 91].

У більшості зарубіжних досліджень, котрі з'явилися за останніх 5 – 7

років, поняття «компетенція» трактується не як набір здібностей, знань та вмінь, а як здібність чи готовність мобілізувати всі ресурси, необхідні для виконання завдання на високому рівні, адекватні конкретній ситуації, тобто відповідно до цілей і умов перебігу процесу.

Компетентність, як і компетенція, є інтегральною характеристикою особистості. Загальним для цих двох понять виступає діяльність. Компетенція є сферою відношень, що існують між знанням та дією в практиці людини. Без знань немає компетенції, проте не кожне знання і не в будь-якій ситуації проявляє себе як компетенція. Компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, її привласнений досвід, який постійно змінюється з розвитком особистості.

Вітчизнянні дослідники також визначають поняття «компетентність». У психолого-педагогічній теорії і практиці існують різноманітні підходи до розуміння термінів «компетенція» та «компетентність».

Н. Павлик, аналізуючи структуру компетентності, зазначає, що її складають знання, уміння, навички, ставлення, емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка [24, 27].

Сучасними науковцями «компетентність» тлумачиться як: поглиблене знання; стан адекватного виконання завдання; здатність до актуального виконання діяльності тощо. У вітчизнянній літературі компетентність визначена як: певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенційна готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи».

«Компетентність» також визначається, як набута у процесі навчання здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

В Законі України «Про вищу освіту», надається наступне визначення

«компетентності» – «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [51].

Гендерну компетентність нині вивчають такі вчені, як Н. Білоцерківець, І. Зимньова, І. Зязюна, С. Краснокутська, І. Ларіонова, А. Маркова, Дж. Равен, В. Сластьоніна та ін.

На думку, О. Остапчук, структуру гендерної компетентності складає сукупність знань законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів і умінь розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв'язання), поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

Дослідниця Т. Голованова, під гендерною компетентністю розуміє: «знання про цілі, зміст, об'єкт і засоби гендерної освіти та виховання; опанування спеціальними вміннями з проведення навчального заняття чи інформаційно-просвітницького заходу з урахуванням гендерного підходу; формування особистісних якостей, що дозволяють здійснювати гендерно збалансоване навчання/виховання, упроваджувати ідеологію гендерної рівності в освіту» [65, 293].

Гендерна компетентність конструюється на основі аналізу моделей гендерних взаємовідносин, котрі розвиваються і трансформуються в суспільстві.

Питання про структуру гендерної компетентності в педагогічній

літературі має дискурсивний характер. Деякі дослідники, такі як О. Бондарчук, О. Нежинська виділяють: змістовий, рефлексивний і організаційний компоненти гендерної компетентності.

Н. Маркова визначає мотиваційно-ціннісний, когнітивний і поведінковий компоненти, як основні в понятті гендерної компетентності [28, 30–31].

Досліджуючи формування гендерної компетентності молоді, В. Байдала визначає такі її структурні компоненти: когнітивний, який передбачає наявність правильних уявлень про фізіологічні, психологічні й соціально-рольові особливості чоловіка і жінки, про власну гендерну роль, про правила статево-рольової поведінки в суспільстві; емоційно-ціннісний, який характеризується сформованістю гуманістичних гендерних установок, відчуттям позитивних переживань від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти; індивідуально-поведінковий компонент як спроможність розбудовувати свою статево-рольову поведінку відповідно до гендерних очікувань суспільства, демонстрація прагнення до вдосконалення взаємодії з представниками обох статей на основі прояву взаємоповаги.

Спробуємо описати структуру гендерної компетентності, складники, які включає данне поняття. Як інтегральна характеристика, гендерна компетентність, включає в себе когнітивний, мотиваційний і діяльнісний компоненти та визначається єдністю її структурних компонентів.

Когнітивний компонент – знання сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, основ гендерної теорії (поняття про гендер, гендерні стереотипи та механізми їх дії, гендерні ролі, гендерну ідентичність тощо); вміння критично мислити і піддавати гендерному аналізу інформацію; сформовані уявлення про фізіологічні і психологічні особливості чоловіка і жінки; сформовані позитивні уявлення про власну гендерну роль; сформованість уявлень про правила і особливості статево-рольової поведінки чоловіка і жінки в суспільстві.

Мотиваційний, або емоційно-ціннісний компонент – спрямованість

(мотиваційна сфера) особистості, представлена у структурі гендерної компетентності, виявляється у відповідних потребах, мотивах, цілях (до прикладу, потреба захисту рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, активна життєва позиція, мотивація досягнення, самореалізація, толерантність тощо); сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей; відчуття позитивних переживань від спілкування і від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти; вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності.

Діяльнісний, або індивідуально-поведінковий компонент – показниками сформованості компоненту є вміння та навички щодо вирішення типових проблемних ситуацій у процесі гендерної соціалізації.

Серед найважливіших виокремлюємо: уміння відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці; розпізнавати гендерні проблеми, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо; навички діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику; спроможність розбудовувати свою статево-рольову поведінку відповідно до гендерних очікувань суспільства; демонстрація прагнення до вдосконалення взаємодії з представниками обох статей на основі прояву взаємоповаги; здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик.

Грунтуючись на теоретичних дослідженнях сучасних науковців І. Ларіонової, А. Маркової, Дж. Равена, що будь-яка модель компетентності містить перелік визначених характеристик, гендерна компетентність особистості включає:

- 1) знання про існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх викликають;
- 2) вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності;
- 3) здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних

практик;

4) здатність вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають.

Іншими словами, гендерна компетентність – це здатність чоловіків і жінок помічати ситуації гендерної нерівності в навколишньому житті; протистояти сексистським, дискримінаційним діям і впливам і самим не створювати ситуації гендерної нерівності [27, 32].

Отже, гендер є досить складне поняття, оскільки розкриває багатоаспектний зміст явища. У науковій літературі воно вживається в кількох значеннях: гендер як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки, гендер як набуття соціальності індивідами, гендер як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок. В поняття гендеру також включена «гендерна компетентність» що являє соціально-психологічну характеристику людини, яка дозволяє їй бути ефективною в системі міжстатевої взаємодії.

За основне визначення гендерної компетентності пропонуємо взяти наступне, система знань про гендер, норми, правила поведінки, уміння, навички та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, що зумовлюють взаємодію з особами різної статі на засадах гендерної рівності, які проявляються в повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці з особами різної статі, сприяють становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи гендерних ролей.

Структура гендерної компетентності, яку ми візьмемо за основу у нашому дослідженні така: когнітивний компонент (знання про тенденції гендерного розвитку суспільства, знання гендерної теорії), емоційно-ціннісний компонент (гуманістичні установки і цінності, володіння механізмами рефлексії, емпатії тощо), а також індивідуально-поведінковий компонент (вміння будувати відносини з представниками обох статей на принципах поваги, не проявляти дискримінації).

1.2. Вітчизняний та закордонний досвід формування гендерної компетентності у студентської молоді

Значне місце у трансформації існуючої системи гендерних відносин, формуванні егалітарної свідомості молодого покоління належить системі освіти, як важливого і впливового соціального інституту. Саме освіта як одна виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей, ідеалів і норм від одного покоління до іншого, і вона спроможна закласти теоретичні та практичні засади для гендерного виховання студентської молоді.

Освіта у XXI столітті справляє суттєвий, часто вирішальний, вплив на формування ідентичності молоді, створює передумови особистого, громадянського та професійного вибору [47, 14].

Саме тому у процесі дослідження гендерного виховання студентської молоді природним є питання про формування гендерної компетентності.

Формування гендерної компетентності – це цілеспрямована діяльність, у результаті якої людина демонструє компетентність у ситуаціях із вираженою гендерною складовою – це рух у напрямку від гендерної некомпетентності до компетентності, тобто придбання та освоєння гендерних знань, умінь і способів гендерно коректної поведінки.

Багато країн світу, вже використовують гендерні знання і активно впроваджують їх в систему освіти, формуючи не тільки сприятливе та доброзичливе гендерне і соціальне середовище, а і виступають в ролі просвітян, передаючи молоді сучасні знання з приводу гендеру, гендерної ідентифікації, гендерної компетентності тощо.

Згідно з ЮНЕСКО гендерна рівновага у всіх галузях є одним з головних принципів демократичного суспільства. Тільки виховання, засноване на рівноправності статей, здатне сформувати демократичну свідомість у майбутніх громадян. Педагогіка, заснована на гендерному аспекті, створює сприятливі умови для формування нового типу суспільства, заснованому на активній громадській позиції, визначенні власної позиції у суспільстві та між статевому

розумінні.

Особливе значення має питання вивчення досвіду реалізації гендерного підходу до навчання та виховання молодого покоління в освітніх закладах країн Європейського Союзу.

В різних країнах існують різні підходи до формування гендерної компетентності, на які мають вплив законодавча база, особливості політики держави і традиції.

Рівність між чоловіками та жінками стала частиною «європейського проекту» від самого початку існування ЄС, і принцип гендерної рівності посідає центральне місце в усій його діяльності. Фактично, всі основні документи ЄС містять статті про недискримінацію, рівні права та можливості для жінок і чоловіків. Стандарти щодо рівного ставлення до жінок і чоловіків є частиною як первинного законодавства, до якого належать усі засновницькі договори ЄС, так і вторинного законодавства, актів, що видаються інститутами ЄС (регламенти, директиви, рекомендації, рішення).

Позиція Європейського Союзу з досягнення гендерної рівності полягає в тому, що жінки і чоловіки повинні мати рівні права та можливості в усіх сферах життя суспільства. Для цього всі інститути ЄС мають впроваджувати проблематику рівності між чоловіками та жінками в усі галузі політики, всі програми і на всі рівні прийняття рішень.

В Європі діють різні інституції, відповідальні за здійснення політики гендерної рівності, які і сприяють гендерній просвіті та формуванню гендерної компетентності в учнів, студентської молоді та дорослих:

- Міністерство з питань гендерної рівності, департаменти, комітети, відділи з гендерної рівності у складі міністерств, комітети та підкомітети в органах законодавчої влади;

- департаменти, комітети, відділи у складі міністерств, які відповідають за соціальну проблематику, питання сім'ї, молоді, охорони здоров'я тощо;

- структури, які мають незалежний від уряду статус, наприклад, омбудсмени або агенції із забезпечення гендерної рівності [50, 24].

У багатьох європейських державах у 1980-і роки було створено інститути для розробки політики, щодо забезпечення рівності для жінок і чоловіків, впровадження гендерної просвіти в освітні установи та заклади. Завданням цих органів було і спостереження за впливом законодавчих змін на реальне становище чоловіків і жінок освітньому середовищі.

Європейський Союз, затверджуючи принцип рівних можливостей, головну увагу зосередив на новій гендерній концепції, суть якої полягає в переході від принципу однакового ставлення, що передбачає рівні права і можливості для всіх громадян до стратегії позитивної дії. Ця стратегія передбачає зміщення акцентів із забезпечення рівних можливостей до забезпечення відповідних соціальних умов, які сприяли б утвердженню фактичної гендерної рівності.

Втілення в життя принципів гендерної рівності було підсилено створенням Європейського інституту з питань гендерної рівності (European Institute for Gender Equality, 2006), метою діяльності якого є інтегрування принципів рівності в політику ЄС та країн-членів, подолання дискримінації за статевою ознакою, сприяння підвищенню обізнаності громадян з питань гендерної рівності.

1991 року у Швеції було прийнято Закон «Про гендерну політику». Для впровадження його в життя створено спеціальні інституції, а реалізація гендерної політики була визнана обов'язковою для всіх структур, незалежно від їх спеціалізації. Контроль за впровадженням гендерної політики здійснює апарат омбудсмена. Було запроваджено складання офіційної статистики окремо щодо жінок і чоловіків; організовано курси з питань рівноправ'я для державних працівників освітніх установ, педагогів. Всі урядові та освітні структури мають формуватись за принципом рівного представництва обох статей. Формування гендерної компетентності педагогічних працівників, як безпосередніх суб'єктів впливу на учнів, студентів, сприяло значному підвищенню рівня гендерної просвіти та в кожному навчальному закладі [48, 77].

У Литві серйозним кроком для досягнення гендерної рівності стало

прийняття Закону «Про рівні можливості», а також заснування установи, яка наглядає за його дотриманням управління омбудсмена з питань рівноправ'я чоловіків та жінок. Це управління є незалежною спеціальною установою, яка підзвітна тільки Сейму.

Відповідно до Закону «Про рівні можливості», уповноважений з проблем рівноправ'я статей разом з працівниками управління вивчає скарги щодо випадків дискримінації, за власною ініціативою проводить відповідне розслідування за умови, що факти порушення рівних прав установлені на основі матеріалів засобів масової інформації та інших джерел, у межах своєї компетенції подає рекомендації до державних урядових і адміністративних установ республіки про перегляд законодавчих актів і встановлення пріоритетів у впровадженні рівних можливостей для жінок і чоловіків. Головним принципом державного впливу є присутність спеціального спостерігача на вступних іспитах до освітніх або наукових закладів чи на конкурсах з прийому на роботу де в межах своєї компетенції розслідує випадки адміністративних правопорушень і застосовує адміністративні санкції і штрафи.

Так, Німеччина у 1960 – 1970 роках будучи аутсайдерами у впровадженні політики гендерної рівності, а вже в 1990-ті стала лідером у цій справі.

Німеччина змогла досягти значних успіхів у сфері гендерної рівності завдяки унікальній організації національного механізму забезпечення політики рівності статей, який базується на міжвідомчому підході. Головними факторами успіху стали політика державного фемінізму та існування чималої когорти фемократок [49, 61].

Була надана фінансова підтримка реалізації цієї політики з боку держави. Крім того, в країні було створено «залізний трикутник» – систему взаємодії (мережу), яка передбачає співробітництво представниць жіночого руху та державних чиновників, а також тісної взаємодії між парламентом та демократками. Особливою активністю характеризувалася діяльність створеної в Німеччині ради з питань емансипації. Завдяки її зусиллям було досягнуто консенсусу у розумінні політики рівності статей як обов'язкової складової

програми будь-якого кабінету міністрів. Було засновано посаду державного секретаря з жіночої політики, який був обмежений у владних повноваженнях, але мав право виносити на засідання уряду актуальні питання і отримувати від членів кабінету міністрів відповідну підтримку.

1978 року у складі Міністерства культури, рекреації та добробуту було створено департамент з координації політики у сфері рівності статей. Цей департамент безпосередньо мав виконувати завдання гендерної просвіти в закладах освіти, створюючи тісну мережу взаємодії студенської молоді, педагогів і владних структур, проведення акцій, занять тощо, сприяли значному впливу на загальний рівень студентства, щодо гендерної політики, гендерної рівності, всі складові гендерної компетентності особистості.

1981 року цей департамент було передано до міністерства із соціальних питань та зайнятості. Державне рішення значно вплинуло на впровадження гендерного підходу у всіх уставновах.

Загальнодержавна орієнтація України на входження в освітній простір Європи, приєднання до Болонського процесу обумовлює доцільність включення гендерної складової у освітній простір.

Гендерна освіта, як і взагалі гендерні дослідження, почала розвиватися в Україні та в інших пострадянських країнах на хвилі світових гендерних перетворень, коли перед суспільством постала нагальна потреба у виборі таких стратегій розвитку, які б були спрямовані на утвердження гендерної рівності та статевого балансу в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

У сучасній Україні гендерна освіта знаходиться у процесі формування і останніми роками значно просунулася у вивченні та осмисленні гендерної проблематики. Державна політика, на сьогодні, орієнтується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, при цьому вона проводиться з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною.

В Україні ратифіковані міжнародні законодавчі документи та закони, що закріплюють рівність жінок і чоловіків у політичній, громадській діяльності, вступі до вищих навчальних закладів, одержання документів усіх типів

Серед основних законодавчих актів слід зазначити: Загальну декларацію прав людини, 1948 р.; Міжнародний пакт про громадські та політичні права, 1966 р.; Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 р.; Декларація про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок, 1967 р.; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, 1949 р.; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок, 1979 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.; Пекінська декларація, 1995 р. та інші.

Організаційно-правові та соціально-політичні засади формування та реалізації гендерної політики в Україні вивчають Н. Грицяк, Н. Лавриненко, Е. Лібанової, М. Пірен та ін.

У зв'язку з демократизацією українського суспільства зростає роль гендерної освіти як основної ланки впровадження принципів гендерної рівності, що сприятиме реалізації прав особистості, активізації її участі в економічному, політичному, соціальному та культурному розвитку.

Важливим елементом впровадження гендерного компоненту в систему освіти є державна гендерна політика, яка стосується безпосередньо системи освіти в державі. Державна гендерна політика – це діяльність державних інституцій, спрямована на здійснення (безпосередньо або опосередковано) та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії. [61, 14]

Серед державних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію жінками і чоловіками своїх рівних прав і можливостей, є Конституція України, яка закріпила рівність прав жінки і чоловіка.

Так, відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Гендерне законодавство окрім Конституції України також складається з таких законодавчих актів, як Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України та Кримінальний кодекс України, закони України про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям з дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я та інші.

Спеціалізованим законодавчим актом з гендерної проблематики в Україні є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» прийнятий Верховною Радою України 8 вересня 2005 року.

Даним законом визначаються основні напрями політики держави, щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Також в Законі надаються визначення важливих гендерних понять і термінів: «дискримінація за ознакою статі», «сексуальні домагання», «гендерна рівність» тощо.

Цим Законом визначаються повноваження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Окремо визначаються повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також уповноважених осіб (координаторів) в органах місцевого самоврядування і виконавчої влади.

Крім того, в Статті 4, запроваджено здійснення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів.

Таким чином, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» є основоположним нормативно-правовим актом, що спрямований на досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства та ліквідації дискримінації за ознакою статі.

В Україні реалізований Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001 - 2005 роки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. № 479, а також затверджено Методичні рекомендації щодо здійснення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів.

Кабінетом Міністрів України від 12 квітня 2006 р. за № 504 прийнято постанову «Про проведення гендерно-правової експертизи».

Згідно з цією постановою Кабінету Міністрів України гендерно-правову експертизу чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів в усіх сферах законодавства, що стосуються прав і свобод людини, проводить Міністерство юстиції.

Наказом Міністерства юстиції України від 12.05.2006 р. № 42/5 «Деякі питання проведення гендерно-правової експертизи» затверджено Інструкцію з проведення гендерно-правової експертизи та Висновок гендерно-правової експертизи акта законодавства.

Ця Інструкція визначає механізм проведення гендерно-правової експертизи чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів з метою встановлення їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів здійснюється з метою запобігання прийняттю в нових нормативно-правових актів дискримінаційних положень, що не відповідають принципу забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Результатом проведення такої експертизи є висновок гендерно-правової експертизи, який викладається окремим пунктом у Висновку Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи проекту нормативно-правового акту: «Висновок гендерно-правової експертизи».

У вказаному висновку може зазначатись:

1) висновок чи потребує проект нормативно-правового акта проведення гендерно-правової експертизи на відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

2) висновок, що проект нормативно-правового акта відповідає принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

3) у разі необхідності наводяться конкретні положення проекту нормативно-правового акта, які не відповідають принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

4) у разі необхідності зазначається обґрунтування забезпечення інших заходів, що сприятимуть удосконаленню правового регулювання у відповідній сфері [50, 47].

На думку Н. Лавриненко, при здійсненні гендерно-правової експертизи проектів нормативно-правових актів Міністерство юстиції керується міжнародними нормативно-правовими актами у відповідній сфері, Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародно-правовими підходами до оцінки чинного законодавства з позицій свободи, справедливості та рівності статей.

Гендерно-правова експертиза актів законодавства проводиться по кожному окремому акту законодавства на підставі щорічних планів, які формуються за пропозиціями центральних органів виконавчої влади та затверджуються Міністерством юстиції.

Предметом гендерно-правової експертизи можуть бути положення наступних актів чинного законодавства:

- Конституція України;
- Закони України

- Постанови Верховної Ради України;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- Укази Президента України;
- накази міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Так, гендерно-правовій експертизі з 2007 року підлягали: Закони України: «Про відпустки», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про зайнятість населення», «Про імміграцію», «Про вибори народних депутатів України», «Про статус народного депутата», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про статус гірських населених пунктів в Україні».

Крім того, на виконання Прикінцевих положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», урядом підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Завдяки, чому значна кількість законодавчої бази, була переглянута і переписана у відповідність до основних напрямів, що затверджені у ст.3 даного закону. Серед них виховання і пропаганда серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері.

Проектом Закону внесені зміни до Кодексу законів про працю України, Закону України «Про об'єднання громадян», Закону України «Про колективні договори і угоди», Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Визначальними в питаннях гендерної тематики законами, що стосуються освітньої сфери є: Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про вищу освіту», відповідно до цих документів, в системі освіти необхідний новий, прогресивний підхід до виховання дітей, учнівської та студентської молоді, а це має здійснити вчитель – професіонал з високим власним рівнем сформованості гендерної компетентності. Розвиток

пріоритетів гендерної освіти та виховання, формування гендерної компетентності у майбутніх фахівців в умовах трансформації та гуманізації суспільних відносин в українській державі сприяє новому баченню перспектив життєтворчості молоді.

Згідно з позицією І. Пірен, сьогодні в основу всіх компонентів навчально-виховного процесу має покладена ідея гендерної рівності як механізм впровадження егалітарних гендерних уявлень у свідомості студентів, які сприятимуть розкриттю особистісного потенціалу представників обох статей. Врахування зв'язку між ідеєю гендерної рівності, гендерної соціалізації, гендерних ролей, гендерної культури та системою освіти можна побачити в особливостях студенської діяльності, адже сучасний студент є суб'єктом гендерної освіти [61, 20].

Ми погоджуємося із думкою вченої Н. Грицяк, що гендерна освіта та державне впровадження гендерного компоненту в систему освіти, формування в університеті середовища вільного від стереотипів та поширення форм спілкування, що базуються на принципах взаємоповаги, толерантності і визнанні рівних прав та можливостей, а також ініціювання створення допоміжної інфраструктури, орієнтованої на врахування потреб обох статей та недопущення дискримінації є такою ідеальною атмосферою для формування гендерної компетентності студентської молоді.

На рівні з державним впровадженням гендерного компоненту, важливою умовою в формуванні гендерної компетентності є гендерна чутливість. Вчені М. Штильова, І. Юкіна досліджують гендерну чутливість та розкривають її характеристику.

Гендерна чутливість вищого навчального закладу – це комплексна характеристика ЗВО, яка включає:

- змістовну частину навчального процесу, що забезпечить необхідний комплекс знань з гендерної проблематики (курси, спецкурси, змістовні модулі тощо);
- високий професійний рівень викладацького складу, включаючи його

коректну і гендерно виважену поведінку, вільну від стереотипів і гідну наслідування;

- формування корпоративної культури гендерного паритету від поведінки викладачів і студентів до дизайну приміщень та символіки;
- дотримання гендерного балансу при формуванні кадрового складу керівництва університету, факультетів, кафедр та допоміжного персоналу;
- ліквідація розриву у заробітній платі чоловіків та жінок;
- доступні й ефективні комунікації, насичений і вільний від гендерної дискримінації інформаційний простір;
- створення умов для збалансованого поєднання навчання та роботи з сімейними обов'язками, гнучкі форми організації роботи і навчання з врахуванням гендерних особливостей членів університетського колективу; □
- системну просвітницьку, позанавчальну роботу серед студентів, викладачів, співробітників щодо подолання гендерних стереотипів (М.Штильова); □
- включення гендерної складової до програм підвищення кваліфікації викладачів (М.Штильова);
- програми, спрямовані на досягнення збалансованості контингенту чоловіків та жінок серед студентів різних факультетів з метою забезпечення рівного доступу до професій та кар'єрного зростання;
- заохочення різноманітних досліджень з гендерної проблематики, впровадження системи внутрішніх грантів тощо.

Важливим кроком до формування гендерно-чутливого середовища в українській системі освіти є створення Всеукраїнської Мережі осередків гендерної освіти [55, 63].

У вересні 2011 р. у Харкові за ініціативи Харківського обласного гендерного ресурсного центру у партнерстві з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні було ініційовано створення Всеукраїнської Мережі осередків гендерної освіти з метою інтенсифікації впровадження гендерного підходу у систему вищої освіти. Протягом року було створено осередки

гендерної освіти у семи ЗВО Харкова, які за підтримки Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської обласної державної адміністрації розпочали активну діяльність.

Розвитку та становленню Мережі сприяли Міжнародний жіночий правозахисний центр Ла Страда Україна та Інформаційно-консультаційний жіночий центр у м. Київ, які долучилися до забезпечення центрів літературою та інформаційними, а також, методичними матеріалами, організували навчання представників та волонтерів осередків.

Від січня 2012 р. до регіональної Мережі долучилися 12 гендерних центрів, створених в рамках Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ПРООН, та продовжили створюватися нові осередки. Мережа стала Всеукраїнською та впродовж 2012 – 2014 рр. об'єднала центри та кафедри тридцяти ВНЗ різних міст України: Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Києва, Луцька, Кривого Рогу, Маріуполя, Ніжина, Сум, Слов'янська, Тернополя, Ужгорода, Черкас, Харкова, Севастополя.

Всі ці осередки представлені лабораторіями, кафедрами, гендерними центрами (освітніми, науковими, ресурсними), відділами, студіями тощо. Кожен з таких осередків концентрується навколо вирішення тих завдань, які вважає актуальними, які відповідають інтересам університету.

Діяльність Мережі поширилась на заклади післядипломної педагогічної освіти, ЗВО I–II рівня акредитації та загальноосвітні навчальні заклади, забезпечуючи різноманітні за своїм характером комунікації з врахуванням потреб і особливостей кожного закладу освіти, що приєднується до Мережі. Членами Мережі було підписано Меморандум про створення та діяльність Всеукраїнської мережі ОГО ЗВО України.

З 2014 року мережа співпрацює з Міністерством освіти і науки України над запровадженням гендерних підходів у систему освіти. У рамках цього партнерства створено робочу групу з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти, яка розробила проект Стратегії впровадження гендерної рівності і недискримінації у сфері освіти «Освіта:

гендерний вимір – 2020».

Впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти України: досвід та кращі практики рішення яких осередок має необхідні ресурси або може їх знайти. Кожен з осередків самостійно обирає форми і методи роботи.

Метою діяльності Мережі є об'єднання зусиль науковців і практиків з гендерної проблематики задля забезпечення сталого впровадження принципів гендерної рівності в систему вищої освіти, подолання явної та прихованої дискримінації в сфері освіти, а також попередження тиражування стереотипів, що обмежують розвиток особистості та призводять до порушення прав людини.

Основні завдання Мережі:

- об'єднання зусиль гендерних науковців, дослідників і практиків, щодо впровадження гендерної складової в державну освітню політику та її інтегрування у навчально-виховний процес вищої школи; □

- узагальнення кращих практик та впровадження їх у діяльність ЗВО України, обмін досвідом, напрацюваннями, методиками; □

- організаційна та експертна підтримка у становленні існуючих та сприяння у створенні нових осередків гендерної освіти (ОГО) у вищих навчальних закладах всіх профілів та рівнів акредитації; □

- створення експертного кола для уніфікації критеріїв гендерного аудиту ЗВО та гендерної експертизи навчальних планів і робочих програм курсів, розробки рекомендацій щодо здійснення такої експертизи у ЗВО; □

- організація та проведення курсів підвищення кваліфікації з гендерної проблематики для науково-педагогічного складу ЗВО; □

- організація та проведення в університетах різноманітних заходів для співробітників та студентів, орієнтованих на звільнення від гендерних стереотипів та формування гендерночутливого освітнього середовища.

В комплексі зазначені завдання охоплюють всі складові діяльності ЗВО й орієнтовані на досягнення основної мети – формування гендерночутливого національного освітнього простору. За період діяльності членами Мережі проведено понад 500 різноманітних виховних заходів з гендерної проблематики

(у т.ч. із запобігання насильству у сім'ї, протидії торгівлі людьми), до яких залучено понад десять тисяч учасників та учасниць.

Спільними зусиллями Мережі створюється гендерний онлайн-журнал «Ми». У партнерстві з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні регулярно проводяться навчання, інформаційно-просвітницькі заходи та зустрічі експертного кола Мережі. Відповідно до основних напрямів діяльності, головними з яких є:

- узагальнення досвіду та формування науково-теоретичних засад впровадження гендерної складової у систему вищої освіти;
- формування спільних підходів до розроблення науково-методичного забезпечення дисциплін з гендерної проблематики;
- формування концепції інформаційно-просвітницької діяльності вищого навчального закладу у сфері поширення гендерних знань;
- запобігання тиражуванню гендерних стереотипів у процесі освітньої та наукової діяльності; □
- експрес-оцінка та аналіз ситуації в окремих університетах і у системі вищої освіти в цілому щодо впровадження гендерної складової.
- впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти України, розробка пропозицій до відповідних нормативно-правових актів, документів з питань гендерного розвитку, проектів державних та регіональних програм з утвердження гендерної рівності, соціально-економічного розвитку тощо.

В Україні існує ціла Мережа закладів гендерної просвіти, яка направлена на суспільство. Українськими закладами напрацьовано та апробовано цікавий та багатий практичний досвід з гендерного виховання студентської молоді.

Популярними осередками Мережі гендерної просвіти є: Школа гендерного волонтерства, Школа гендерної урбаністики, гендерні кінозали, дискусійні клуби, інтерактивні круглі столи, фахові освітні програми тощо.

Школа гендерного волонтерства є розробкою осередку гендерної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії. І являє собою комплекс інтерактивних інформаційно-просвітницьких заходів для студентської молоді,

мета яких-підготовка групи тренерів з числа студентської молоді для проведення виховних заходів у загальноосвітніх навчальних закладах з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та запобігання насильству в сім'ї.

Проект Харківського національного університету міського господарства імені О.Бекетова – Школа гендерної урбаністики. В рамках навчання у Школі у позанавчальний час студенти активно опановують методики гендерного моніторингу міста, архітектурно-просторові рішення, транспортні системи, міські екосистеми і ін.

Достатньо новим видом діяльності є гендерні кінозали, авторська розробка Центра гендерної освіти при Житомирському державному університеті імені Івана Франка та осередку гендерної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ. Своєю метою визначають розробку та організацію програми перегляду художніх та документальних фільмів з гендерної тематики та проведення дискусії зі студентською молоддю щодо висвітлених тем. Створено потужну відеотеку, яка містить навчальні, просвітницькі, документальні та художні фільми, відеоролики, соціальну рекламу з питань гендерної рівності, відповідального батьківства, гендерних стереотипів, різних видів насильства й торгівлі людьми, сексизму у ЗМІ, рекламі та культурі загалом.

На факультеті соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету створено осередок гендерно-чутливої соціально-педагогічної роботи. У 2000 – 2018 роках викладачі факультету разом з активістами громадської організації «Центр громадянських і соціальних ініціатив» провели значну кількість гендерних форумів. На факультеті реалізується система заходів щодо створення гендерно-чутливого середовища.

У ході підготовки до гендерних форумів були поставлені наступні завдання: створення злагодженої команди студентів і викладачів, здатних стимулювати соціальну активність студентів, навчити співпраці у команді і взаєморозумінню, навчити навичкам вирішення гендерних проблем та

організації поза аудиторної роботи більш ефективним способом.

В березні 2014 року на базі факультету соціальної педагогіки та психології було створено Центр гендерної освіти, під керівництвом, кандидата педагогічних наук, доцента Т. Голованової. Мета діяльності центру полягає у наданні науково-практичної допомоги щодо впровадження у навчально-виховний процес ідей гендерної рівності через посилення гендерного компоненту у соціально-гуманітарних дисциплінах. Також важливим завданням є проведення виховних заходів, організація наукової роботи для забезпечення рівних прав чоловіків та жінок, запобігання насильству в усіх сферах життя та подолання будь-яких форм дискримінації.

Центр гендерної освіти активно співпрацює з координаційною радою з питань сім'ї, жінок, охорони материнства при голові ЗОДА, розглядає питання взаємодії суспільних і державних організацій в питаннях гендеру, активно взаємодіє з вищими навчальними закладами України, бере участь в діяльності всеукраїнських науково-практичної конференціях.

Для багатьох студентів і студенток університету велике значення має гендерно-чутливе середовище, в якому вони відчують реальну спільноту з іншими жінками. Гендерне виховання сприяє усвідомленню гендерної нерівності та починає змінювати практики дискримінації. Виходячи з принципів гендерної рівності вважаємо важливим створення оптимальних соціальних, культурних і виховних умов щодо формування гендерно-компетентного фахівця, який в змозі творчо мислити, займатися самовдосконаленням і самореалізацією, який буде нести відповідальність, бути соціально-активним та відповідальним [89].

Гендерно-чутливі практики заохочують студентів та студенток до участі у різних заходах навчальної та соціальної активності. Участі у діяльності таких організацій: Центр підтримки гендерної рівності студентів, соціальне партнерство «факультет СПП – жіноча громадська організація «ЦГСІ» влада».

На базі кафедри політології інституту історії та права Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського активно діє дебатно-

дискусійний клуб «Гендерна перспектива». Клуб заснований та очолюється кандидатом політичних наук, фахівцем в галузі гендерної політики, доцентом Іриною Євгенівною Ворчаковою. Поштовхом до заснування клубу стало прагнення зруйнувати усталені стереотипи сприйняття соціально-історичної ролі жінок та чоловіків серед сучасної студентської молоді.

Сьогодні клуб «Гендерна перспектива» є важливим осередком формування «гендерного» дискурсу у масштабах Університету, який активно залучає до своїх лав активну студентську молодь. У форматі клубної диспути учасники отримують змогу спілкуватися і висловлювати власну позицію стосовно ключових питань гендерної політики української держави, перспектив розвитку руху за жіночі права, тощо;

Інтерактивні міжвузівські «круглі» столи «Сім'я – це партнерство» – виховний захід, під час якого студентська молодь обговорює питання відносин у сім'ї, відповідальності щодо сімейних обов'язків. Досвід проведення подібних заходів свідчить про те, що вони викликають інтерес молоді до запропонованих тем і спонукають її до роздумів щодо майбутнього сімейного життя.

Факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у співпраці з Лундським університетом (Швеція) в 2017 – 2018 навчальному році відкрив першу в Україні фахову магістерську програму підготовки дослідників гендерної проблематики у сучасному суспільстві. Магістерська програма зі спеціальності «Соціологія» за освітньою програмою «Гендерні студії» дає можливість оволодіти фаховими знаннями та навичками для проведення соціологічних досліджень, здійснення аналітики явищ та процесів, пов'язаних з гендерними відносинами.

Гендерні студії є міждисциплінарним полем дослідження процесів соціальних змін сучасних суспільств, громад та родин, проблематики гендерних нерівностей, ключових елементів феміністичної та квір-теорії, практик громадського активізму.

Програма спрямована на розширення компетентностей студентства в критичному та аналітичному мисленні, дискусії та оцінюванні ключових

положень соціальних теорій та результатів досліджень, опанування методами соціологічних досліджень гендерної проблематики та гендерної експертизи, оволодіння навичками створення та управління соціальними проектами з урахуванням гендерної рівності.

Отже, формування гендерної компетентності студентської молоді в Україні відбувається досить активно, державні навчальні заклади, освітні організації, клуби, громадські організації впроваджують гендер в освітнє середовище шляхом організації спеціальних навчань, тренінгів, курсів, запровадження програм стосовно гендерної рівності.

Можна зазначити, що методи формування гендерної компетентності в Україні дещо відрізняються від інших країн, це обумовлено і роллю міністерств у гендерній просвіті і особливостями державотворення в Україні. Іноземний досвід дає змогу зрозуміти яким чином, через які структури держава може активізувати і приймати участь у гендерному вихованні і гендерній просвіті у студентському середовищі.

1.3. Вікові особливості функціонування студентської молоді

Формування гендерної компетентності студенської молоді пов'язане з віковими особливостями, що включають комплекс фізичних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних властивостей, притаманних більшості людей данного віку.

Студентство як соціальна група виникло в XI – XII ст. із відкриттям в Європі перших закладів вищої освіти. Воно об'єднує молодих людей, які свідомо та цілеспрямовано оволодівають професійними знаннями, вміннями й навичками, набувають професійних якостей, готуються до виконання важливих професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних та інших функцій через навчання у вищих навчальних закладах [86,47].

Термін «студент», згідно із Законом України «Про вищу освіту»: «особа,

яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів» [81].

Студентський період життя людини припадає переважно на період пізньої юності або ранньої дорослості, який характеризується оволодінням усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини, отриманням права вибору, набуття певної юридичної та економічної відповідальності, можливості включення в усі види соціальної активності (аж до державного рівня), здобуттям вищої освіти та опануванням професією. Головними сферами життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання та самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне і фізичне самовдосконалення.

Студентство в психології зазвичай визначається як, другий період юності від 17 до 25 років, цей вік пов'язаний з початком навчання у вищому навчальному закладі та початком роботи.

Студентський вік поділяється на стандартний 17 – 22 роки та нестандартний 23 – 27 років. Останній період пізньої юності, або початок зрілості, вважається сенситивним, тобто найсприятливішим для завершення формування як психофізичних, так і особистісних якостей.

Згідно з дослідженнями лабораторії Б. Ананьєва 60 – 70-ті роки визначено, що зрілий вік містить серії періодів, у яких розвиток відбувається за рахунок перебудови структурних компонентів, що однаковою мірою стосується як окремих психічних, так і міжфункціональних зв'язків.

У розвитку інтелекту з 18 до 35 років розрізняють два мікроперіоди: від 18 до 25 років та від 26 до 35 років. Кожний з періодів визначається різними темпами та швидкістю розвитку психічних функцій та інтелекту в цілому. Перший період характеризується неперервною пульсацією та ритмічністю у розвитку так званих інтелектуальних функцій та інтелекту в цілому. У другому періоді спостерігаються повільніші зміни в розвитку зазначених функцій.

Оптимальні точки розвитку інтелекту припадають на 19, 22 та 25 років. У

подальшому спостерігається відносна стабілізація, що супроводжується підвищенням рівня вербального інтелекту. Найвищих показників розвиток вербального інтелекту досягає в 30 років. Це явище можна пояснити накопиченням запасу знань та набуттям життєвого досвіду [82, 106].

Важливим аспектом психічного розвитку людини в юнацькому періоді є інтенсивне інтелектуальне дозрівання. Інтелектуалістичний підхід до специфіки юнацького віку реалізовано у концепції Ж. Піаже. Для розумового розвитку в юнацькому віці характерне ускладнення розумових операцій (перехід до формальних операцій), що викликає схильність до теоретизування і рефлексії, які дають можливість усвідомити життя загалом, створити картину або концепцію власного життя.

Показники інтелектуальної зрілості в юнацькому віці:

- широта розумового кругозору;
- гнучкість і багатоваріативність оцінок;
- готовність приймати суперечливу інформацію (протилене догматизму);
- уміння усвідомлювати інформацію в термінах минулого (причини) і майбутнього (наслідки), а не в термінах тут і зараз;
- орієнтація на виявлення суттєвих, об'єктивно значущих аспектів того, що відбувається;
- здатність бачити явище в контексті його цілісних зв'язків з іншими явищами, неоднолінійний погляд;
- вміння мислити в категоріях ймовірного.

Отже, період з 18 до 25 років характеризується найбільшими змінами, що визначаються високими показниками розвитку інтелектуальних функцій.

Для невербального інтелекту також характерні циклічність та мінливість. Розбіжності в рівнях розвитку вербального і невербального інтелекту високозначущі. У подальшому віці спостерігається зменшення розбіжностей між рівнями розвитку вербального та невербального інтелекту. Рівень невербального інтелекту набуває усталеного характеру.

Одним зі значних чинників, що впливають на інтелектуальний розвиток дорослої людини є навчання, яке керує процесом розвитку пізнавальної діяльності: студенти, як виявили дослідження О. Степанова, Ю. Кулюткін, мають більш високий розвиток інтелекту за рахунок підйому працездатності пам'яті, уваги та мислення. Розумовий потенціал як готовність до навчання якоюсь мірою визначається рівнем освіти. Внаслідок розумової діяльності можливе тренування механізмів інтелектуальних функцій дорослої людини, що свідчить про неперервний розвиток і після завершення дозрівання організму.

Піки в розвитку мислення припадають на 20, 23, 25 років, а потім на 30 та 32 роки. Спади спостерігаються в 22 та 24 роки, а в подальшому в 26,28,31 та 34 – 35 років. Максимальні рівні розвитку пам'яті припадають на 19, 23 та 24 роки, а також на 30 років. Спади спостерігаються у 21,25,26,31 роки, 34 – 35 років. Піки в розвитку уваги досягаються у 22, 24 роки, а в подальшому у 27, 29 років, 32 – 33 роки. Спади у 23, 26, 31 та 34 – 35 років.

На основі підйомів та спадів рівнів інтелектуальних функцій можна виокремити вікові мікроперіоди:

- 18 – 25 років – період відносно високого розвитку мислення, пам'яті та низького рівня розвитку уваги;
- 26 – 29 років – період найнижчого рівня розвитку мислення і пам'яті та високого рівня розвитку уваги;
- 30 – 33 роки – період відносно високого рівня розвитку пам'яті, мислення, уваги;
- 34 – 36 років – період спаду рівнів розвитку цих психічних функцій.

Динамічність збудження має підйоми у 21 та 24 роки. Процес збудження з віком падає, а гальмування набуває високої динамічності. Та сама динаміка спостерігається і в психомоториці.

У 18 – 21 роки на особливості психомоторики впливає динамічність збудження, а в старшому віці вплив динамічності збудження падає та зростає залежність психомоторики від динамічності процесів гальмування [77,59].

Протягом усього періоду зрілості найменші зміни відбуваються в образній

пам'яті, яка зберігає усталений рівень розвитку. З віком підсилюється роль практичного мислення. У періоди ранньої зрілості практичне мислення більше пов'язане з логічним, а в середньому періоді з образним. Це свідчить про те, що розвиток мислення дорослих проходить не лише на рівні логічних структур. Відбуваються також поступові зміни у співвідношенні згаданих компонентів, зв'язок між ними підсилюється за рахунок набуття знань і життєвого досвіду.

Не залишаються постійними й властивості уваги. З віком спостерігається поліпшення уваги в цілому за рахунок різного ступеня зростання окремих його властивостей. Особливо підвищується роль вибірковості уваги та її концентрації, що пояснюється також впливом набутих знань і життєвого досвіду.

Другий період юності, на який, як правило, припадає початок навчання у вищих навчальних закладах, характеризується максималізмом та категоричністю оцінок, які інколи переходять у негативне ставлення до думки дорослих, несприйняття їхніх порад, що може призводити до конфліктів.

Складні та нові завдання, які постають перед студентами вже на першому курсі, потребують чіткої організації навчального процесу, набуття навичок самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, умінь самостійно розподіляти свій час. Розумова, моральна та громадська зрілість студентів виявляється в умінні організувати своє навчання, побут та відпочинок.

У цей період людина визначає майбутній життєвий шлях, набуває професії і починає випробовувати себе в різноманітних галузях життя; самостійно планує діяльність та поведінку, активно обстоює самостійність суджень та дій. У цьому віці складаються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу багатьох знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій.

Період навчання у вищих навчальних закладах – це важливий період соціалізації людини.

Соціалізація – це процес формування особистості в певних соціальних умовах, процес засвоєння соціального досвіду, у ході якого людина перетворює

його у власні цінності, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, які прийняті в певній групі та суспільстві.

У студентському віці діють всі механізми соціалізації: засвоєння соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальною роллю (спеціаліста-професіонала), механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи.

Студентський вік характеризується також прагненням самостійно й активно обирати певний життєвий стиль та ідеал, що відповідає умовам соціалізації, згідно з якими індивід повинен відігравати активну роль. Отже, навчання у вищих навчальних закладах є потужним фактором соціалізації особистості студента і цей процес відбувається впродовж самої життєдіяльності студентів і викладачів.

Юнацький вік 18 – 25 років можна характеризувати як усталено концептуальну соціалізацію, коли формуються усталені властивості особистості. При цьому засвоюються як норми відносин між людьми, так і професійно-трудова вміння і навички. У подальшому людина вже не лише засвоює соціальний досвід, а й відтворює його шляхом активного впливу на середовище через свою діяльність.

Студента як людину певного віку і як особистість можна розглядати у трьох іпостасях:

1) соціальної, яка обумовлена належністю студента до певної соціальної (академічної) групи і виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця;

2) психологічної, що являє собою єдність психічних процесів, станів і таких властивостей особистості, як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких, власне, й залежить протікання психічних процесів та виникнення психічних станів;

3) біологічної, що включає в себе тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, соматичний тип, психомоторику, фізичний стан тощо.

Ю. Самарин виділив ряд характерних рис та протиріч соціально-психологічного характеру, що мають місце у розвитку студентської молоді. У цей період молода людина здійснює вибір професії, оволодіває нею і починає випробувати себе в інших сферах життя, самостійно планує свою діяльність і поведінку, активно відстоює самостійність суджень і дій.

Потреби в самовизначенні після закінчення загальноосвітньої школи та пошуком свого місця в подальшому, вже самостійному житті.

Це конструювання наступного етапу власного життєвого шляху, створення свого «Я» на майбутнє.

Молода людина живе радше майбутнім, ніж сучасним, спрямованість у майбутнє. Звичайно, життєві вибори супроводжується ваганнями, сумнівами, невпевненістю в собі, переживаннями невизначеності, і водночас відповідальна за кожен крок до остаточного прийняття рішення.

У цьому віці формуються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу наявних знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій. Багато які зі сфери теоретичних уявлень переходять у сферу практичних здійснень (кохання, шлюб, створення власної сім'ї). Однак, у зв'язку з матеріальною залежністю від батьків та необхідністю підкорятися існуючому в навчальному закладі розпорядку, виникає економічне протиріччя між різноманітністю бажань і можливістю їх здійснення, яке студент іноді намагається розв'язати додатковим заробітком на шкоду своїй основній учбовій діяльності.

Поєднання роботи з навчанням на денній формі створює ще одне протиріччя – надзвичайний дефіцит часу, який позначається або на якості учіння, або на сімейних взаємовідносинах, а у кінцевому результаті призводить до зниження інтенсивності інтелектуального та емоційного життя. Коли у студента виникає вибірковий інтерес до тієї чи іншої галузі знань і виникає бажання заглибитися саме у цю галузь, ресурси часу виявляються недостатніми.

Наступне протиріччя полягає у тому, що хронічно не вистачає часу на переробку постійно зростаючого потоку інформації. Знаннями ж стає тільки та інформація, що перероблена і засвоєна людиною. Отже широта інформації

часто вступає у протиріччя з глибиною її осмислення.

Існує ще одна особливість психічного розвитку студентів: якщо в середній школі навчання і виховання завжди випереджують розвиток, то у вищому навчальному закладі розвиток студентів іноді випереджує навчання і особливо виховання.

Вже з перших курсів студентів характеризує здатність до критичних міркувань, нерідко в них можна спостерігати скептично критичне та іронічне ставлення до ряду викладачів, до режиму вищого навчального закладу. Гостра критика інших людей часто поєднується у студентів з не менш гострою самокритикою. Але самооцінка в них є суперечною і часом нереалістичною. Вона здійснюється шляхом порівняння ідеального і реального «Я». Разом з тим образ ідеального «Я» ще не ствердився і може бути випадковим, а реальне «Я» сприймається нечітко й ілюзорно. Це викликає внутрішню невпевненість у собі, що часто супроводжується зовнішньою різкістю та розв'язністю [26; 87].

Складні і нові завдання, що виникають перед студентом вже на першому курсі, вимагають чіткої організації навчального процесу, виховання в студентів навичок самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, умінь самостійного розподілу свого часу між навчанням, побутом і відпочинком, а в багатьох випадках ще й підробітками. Наведений матеріал свідчить про необхідність врахування вікових змін у розвитку психологічних функцій при організації самостійної роботи студентів, яка має бути спрямована перш за все на осмислення навчальної інформації, а не тільки на її запам'ятовування.

Окремо слід зупинитися на проблемі адаптації першокурсників до навчання у вищих навчальних закладах. Різка зміна багаторічного стереотипу роботи, до якого звикли юнак чи дівчина, динамічного стереотипу за І. Павловим, іноді приводить до нервових зривів і стресових ситуацій. Перебудова динамічного стереотипу у кожного студента протікає індивідуально і залежить як від тину вищої нервової діяльності, так і від соціальних чинників. Серед головних труднощів, з якими стикаються першокурсники, психологи виділяють наступні:

- негативні переживання, обумовлені виходом зі шкільного колективу;
- невизначена мотивація вибору професії, недостатня психологічна готовність до неї;
- відсутність навичок самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з науковою літературою, словниками, каталогами тощо;
- невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, що посилюється відсутністю щоденного контролю з боку викладачів;
- пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах, налагодження побуту та самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до гуртожитку.

Отже слід розрізнити дві складових адаптації студентів у вищому навчальному закладі:

а) професійну адаптацію – пристосування до характеру, змісту, умов та організації навчального процесу, розвиток навичок самостійності у навчальній та науковій роботі;

б) соціально-психологічну адаптацію – пристосування студентів до академічної групи, налагодження взаємовідносин з одногрупниками, знаходження власного стилю поведінки.

Також разом з особливостями адаптації, на думку вченого Б.Бараша, студентському віку притаманна кризова насиченість.

Вікова криза характеризується різкими й суттєвими психологічними зрушеннями та змінами особистості, розвиток набуває бурхливого стрімкого характеру.

Ознаками кризи можуть бути такі: сильна фрустрація, виникають сильні переживання незадоволеної потреби; загострення рольових конфліктів «студент-викладач», «студент-студент»; ціннісно-сміслова невизначеність, неструктурованість особистості (наприклад, дехто вперше дізнається про можливість самоуправління, саморегуляції та самовиховання); інфантильність (студент поводить себе як безвідповідальна людина).

Серед суперечностей студентського віку особливо важливу роль має криза ідентичності, пов'язана з системою «Я».

Ідентичність – це стійкий образ «Я», збереження та підтримка своєї особистісної цілісності, тотожності, нерозривності історії свого життя і власного «Я».

Сутність кризи ідентичності полягає у зіткненні цінностей, які інтеріоризовані в ранній юності, з тими, які формуються під час навчання у вищій школі через ідентифікацію себе з професійною моделлю [77, 20].

Американський психолог Е. Еріксон пише, що людина молодого віку «повна бажання злитися з ідентичністю інших, і водночас уперто, наполегливо відстоює свою ідентичність, неповторність, самотність» [88, 72].

Вся складність у тому, що людина в цей період амбівалентна, наприклад, суперечливі почуття можуть виникати навіть щодо однієї і тієї ж людини.

Канадський психолог Дж. Марша виокремив чотири етапи розвитку ідентичності, які визначаються ступенем професійного, релігійного й політичного самовизначення молоді людини:

1. «Невизначена», розмита ідентичність – індивід ще не виробив якого-небудь певного чіткого переконня, не обрав професію та не зіткнувся з кризою ідентичності.

2. «Дострокова», передчасна ідентичність – індивід включився у відповідну систему відношень, але зробив це не самостійно, не в результаті пережитої кризи й випробувань, а на основі чужих думок, йдучи за чужим прикладом чи авторитетом.

3. Етап «мораторію» – індивід перебуває у процесі нормативної кризи ідентичності, самовизначення. Він обирає з багатьох варіантів розвитку той єдиний, котрий можна вважати своїм.

4. «Досягнута», зріла ідентичність – криза завершена, індивід перейшов від пошуку себе до практичної реалізації власного «Я».

У юнацькому віці образ «Я», з одного боку, стає більш стійким, а з іншого боку – перетерплює певні зміни, обумовлені цілим рядом причин. По

перше, фізіологічні й психологічні зміни, пов'язані зі статевим дозріванням, не можуть не впливати на сприйняття індивідом свого зовнішнього вигляду.

По друге, розвиток когнітивних і інтелектуальних можливостей призведе до ускладнення й диференція ції «Я» образу, зокрема до появи здатності розрізняти реальні й гіпотетичні можливості. Нарешті, по третє, вимоги, що йдуть від соціального середовища – батьків, учителів, однолітків, можуть виявитися взаємно суперечливими [77, 106].

Як відзначала вчена Н. Гуткіна, зміна ролей, необхідність прийняття важливих рішень, що стосується професії, ціннісних орієнтації, способу життя й т.д., можуть викликати рольовий конфлікт і статусну невизначеність, що також накладає сильний відбиток на «Я» образ у пору юності.

На думку І. Кона, центральний психологічний процес для юнацького віку розвиток самосвідомості, що спонукає особистість порівнювати всі свої прагнення й вчинки з певними принципами й образом власного «Я». Чим старше й доросліше юнак, тим більше його виховання перетворюється в самовиховання.

Відповідно до концепції В. Джеймсу образ «Я» в юнацькому віці, виступає, як двоїсте утворення, в якому з'єднуються «Я» що усвідомлює, що виявляє собою чистий досвід, і «Я» як об'єкт, зміст цього досвіду.

Згідно з К. Роджерсом образ «Я» формується через взаємодію з оточенням, тобто в міру того, як молода людина стає соціально відповідною, її образу «Я» усе більше диференціюється й ускладнюється. Тобто зміст образу «Я» значною мірою є продуктом процесу соціалізації.

На думку А. Маслоу, формування образу «Я» переплетене з концепцією самоактуалізації, тому що вона змушує людину обертати погляд на те, чим він може бути, і, отже, надає його життю інтерес і ціль. Умовою успішної самоактуалізації є динамічна функціональна єдність, де образ світу й образ «Я» як би врівноважені через адекватне розуміння свого місця у світі.

За Г. Абрамовою, формування «Я» – процес, що характеризується динамізмом уявлень про себе, що кристалізуються, які є основою постійного

розширення самосвідомості й самопізнання. Образ «Я» включає три елементи установки: когнітивну, емоційно оцінну й поведінкову, які привертають людину до певної поведінки, тому глобальний образ «Я» розглядається як сукупність установок людини, спрямованих на саму себе.

Крім того, багато авторів виділяють чотири основні модальності самоустановок: реальне «Я», ідеальне «Я», дзеркальне «Я», конструктивне «Я», причому протиріччя між реальним і ідеальним «Я» становить одне з найважливіших умов саморозвитку особистості.

«Я-концепція» студента, його самооцінка безпосередньо впливає як на його дидактичну адаптацію, так і на адаптацію до умов майбутньої професійної діяльності.

Соціально-психологічний портрет сучасного студента визначається, насамперед, статусом студентства в умовах становлення ринкової економіки, трансформації всіх сфер суспільного життя.

Попри всі соціально-політичні особливості соціалізація сучасного студента, нинішнє покоління студентів має безперечні переваги перед своїми попередниками у виборі форми навчання, змісту освіти, вибіру навчальних дисциплін, факультативних занять.

Вони мають відкритий доступ до різних джерел інформації, у тому числі до сучасних інформаційних технологій, які активно впроваджуються в навчальний простір.

До чинників, які визначають соціально-психологічний портрет сучасного студента належать:

1. Рівень підготовки, система цінностей, ставлення до навчання, поінформованість про вузівські реалії, уявлення про професійне майбутнє та інше, тобто те, з чим студент приходить до вищої школи і впливати на що можна лише опосередковано.

2. Організація навчального процесу у вищій школі, рівень викладання, тип взаємин викладача зі студентами та інші чинники, які проявляються в процесі навчання та якими можна управляти.

Отже, ми виділили такі психологічні та соціальні характеристики студентів, що стають передумовою формування у них гендерної компетентності.

До психологічних належать такі характеристики: формуються усталені властивості особистості; гнучкість і багатоваріативність; готовність приймати суперечливу інформацію; вміння усвідомлювати інформацію в термінах минулого (причини) і майбутнього (наслідки); орієнтація на виявлення суттєвих, об'єктивно значущих аспектів того, що відбувається; здатність бачити явище в контексті його цілісних зв'язків з іншими явищами; неоднолінійний погляд; вміння мислити в категоріях ймовірного.

До соціальних належать такі характеристики: засвоюються норми відносин між людьми; засвоєння соціальної ролі студента; активізуються механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи; студент планує свою діяльність і поведінку.

1.4. Формування гендерної компетентності у студентській молоді

Гендерну компетентність окреслюють як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість студента, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, сприяє становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи гендерних ролей. Крім того, такий процес передбачає формування якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі та рівноправні соціальні взаємини статей.

Сучасна молодь повинна володіти підходами критичного гендерного аналізу. Їй потрібні вміння оцінювати власну діяльність та переосмислювати установки, які викликані стереотипами, поширеними в суспільстві відносно

жінок і чоловіків. Молода людина має бути здатною розпізнати недосконалість соціального устрою, гендерний дисбаланс і гендерну асиметрію законодавства.

Питання впровадження гендерного підходу у вищу школу, створення умов для формування гендерної компетентності студентської молоді вивчали такі вчені, як С. Вихор, М. Гоголь-Саврій, Т. Грабовська, Т. Дороніна, І. Іванова, В. Кравець, І. Луценко, І. Мунтян, О. Нежинська, Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн-Віте, К. Ульріх, С. Харченко, Ю. Ціннекер та інші.

Гендерний підхід в освіті студентів будується на роз'ясненні гендерних стереотипів, з якими стикається молодь, вступаючи в доросле життя, і спільному пошуку засобів подолання цих стереотипів.

Гендерний підхід у педагогіці є новим методологічним інструментом аналізу і проектування особистісних змін, який ґрунтується на врахуванні «фактора статі» у змісті освіти та характері міжособистісної взаємодії. У різних країнах він має різну назву: гендерний аналіз, «гендерні лінзи», гендерний вимір, гендерна інтеграція тощо. Сьогодні не можна якісно підготувати сучасного спеціаліста без вивчення ним гендерної теорії, що вже давно стало професійною нормою педагогів в демократичних країнах [3, 74].

Варто зазначити, що провідними завданнями гендерного підходу в умовах сучасного навчально-виховного процесу, вітчизняний вчений О. Ільченко, визначає: гармонізацію статево-рольових відносин на основі егалітаризму і гендерної рівності; розкриття і аналітичне осмислення наявних відмінностей у вихованні хлопців та дівчат, упередженості у змісті навчальних програм, пояснення гендерного дисбалансу в освіті загалом; регулювання гендерної асиметрії навчально-виховного процесу, гальмування проявів сексизму і дискримінації, подолання найбільш жорстких гендерних стереотипів у освітній практиці; коригування впливу середовища, розширення життєвого простору для розкриття та розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості, можливостей її самореалізації; створення комфортних умов для гендерної ідентифікації та ефективної соціалізації особистості; формування внутрішньої культури індивіда, толерантного ставлення до партнерів протилежної статі,

виховання гармонійних морально -етичних гендерних відносин; реконструкцію гендерних стереотипів у навчанні, вивільнення мислення педагогів від традиційних статево-рольових стандартів і гендерних упереджень; створення моделі гендерного виховання і здійснення педагогічного процесу на основі особистісно-орієнтованих стратегій гендерного виховання [36, 28].

На основі узагальнення наявного досвіду роботи, основними напрямками діяльності ЗВО щодо впровадження гендерного підходу у навчальний процес є безпосередня освітня діяльність, в ході якої студентство отримує необхідний комплекс знань, як із загальноосвітніх предметів, так і зі спеціальних курсів, що висвітлюють різні аспекти гендерних відносин, гендер, гендерні ролі, гендерну поведінку тощо [7, 20].

Важливими чинниками впливу є спеціальні курси гендерного спрямування, тренінги та інші активні форми навчальних занять, що забезпечують набуття студентством навичок гендерного аналізу.

Важливе місце в навчальному процесі належить викладачу та його здібностям з організації знань. Якщо викладач особисто вважає гендерні проблеми суттєвими і такими, що потребують обговорення, він зверне на них увагу студентів і приділить їм певний час аудиторної роботи. Варто звернути увагу, що провідні технічні університети країни готують не тільки фахівців вузькопрофільних спеціальностей, але й спеціалістів суміжних професій-економістів в певних технічних галузях, соціологів тощо. Вибір суспільно-політичних навчальних дисциплін у цьому випадку збільшується, що свідчить про можливість більшого пізнання гендерних проблем суспільства в технічних закладах [14, 104].

Ще одним напрямом роботи зі студентською аудиторією стає робота громадських організацій. Так, сьогодні відбуваються збори в інститутських та шкільних аудиторіях, в яких лідери молодіжних, правозахисних організацій говорять про проблеми гендерного типу, проблеми насильства і порушення прав дитини тощо.

Але все ж визначальним елементом впливу на особистість студента має

середовище закладу вищої освіти.

Заклад вищої освіти – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, але сьогодні виділяють ще один тип, гендерночутливий заклад вищої освіти – це заклад вищої освіти, що здійснює наукову та науково-технічну діяльність з урахуванням гендерного підходу та має в змісті діяльності гендерну складову. Його головними особливостями є:

- надання можливості студентам та студенткам обирати спецкурсів гендерного спрямування;
- розширення гендерної тематики наукової роботи студентів навчальні проекти, доповіді, наукові статті, курсові та дипломні роботи;
- урахування гендерних особливостей студентської аудиторії та специфіки ВНЗ під час підготовки навчальних занять;
- внесення гендерної проблематики до виховних заходів вищої школи.

Дані елементи можна вважати чинниками формування гендерної компетентності студентської молоді [14, 77].

Рівень гендерної чутливості закладу вищої освіти може визначатися такими показниками: наявність нормативних документів загального характеру та гендерної складової в навчальних планах та інших інформаційно-методичних матеріалах; наявність гендерної складової в змісті навчально–виховного процесу та інтегрованість гендерної проблематики в навчально-виховний процес в цілому; гендерна рівновага у складі керівництва та професорсько-викладацького складу; наявність та діяльність осередку гендерної освіти: центру гендерної освіти, гендерного центру, лабораторії, кафедри тощо.

Аспекти гендерного виховання розглянуто такими психологами та педагогами як Т. Мельник, Л. Кобелянська, Ш. Берн, В. Геодакян, Д. Ісаєв, В. Кон, А. Лічко, О. Захаров, Т. Хризман та іншими.

Гендерне виховання – процес, цілеспрямованого та систематичного вироблення в осіб обох статей способів і форм паритетності у відносинах, моральних нормах рівності, рівноправності, взаємоповаги, врахування як

спільного, так і відмінного, що властиво жінці і чоловікові, а також формування вільної особистості з гендерним світоглядом і навичками гендерно орієнтованої поведінки.

На основі аналізу сучасних підходів до виховання молоді у процесі гендерної соціалізації виокремлюють кілька теорій:

1. Теорія ідентифікації – основну роль у гендерному вихованні відводить біологічному фактору і вважає основним механізмом процес ідентифікації дитини з батьками.

2. Теорія статевої типізації провідну роль відводить соціальному навчанню у системі виховних впливів.

3. Теорія когнітивного розвитку стверджує, що прийнята гендерна роль є наслідком розвитку уявлень про гендерні відмінності.

4. Теорія гендерної схеми розглядає гендерну схему як когнітивну структуру, мережу асоціацій, яка організує сприйняття індивіда і керує ним.

5. Теорія соціальних очікувань відводить основну роль у формуванні гендерної поведінки соціальним очікуванням суспільства, які виникають в відповідності з конкретною соціально – культурною матрицею і знаходять своє відображення в процесі виховання [47, 82].

Говорячи про формування гендерної компетентності, необхідно розглянути зміст поняття формування.

Формування – це процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх без винятку факторів – екологічних, психологічних, соціальних, економічних, національних, релігійних тощо. Воно передбачає певну завершеність людської особистості, досягнення рівня зрілості.

Якщо говорити, саме про формування гендерної компетентності, можна сказати, що формування – це процес засвоєння знань, норм, правил поведінки, умінь, установок, які проявляються в повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці, сприяють становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи.

Гендерна компетентність, як загальна структура, передбачає формування

гендерних знань. На думку Л. Столярчук можна виділити такі функції формування гендерних знань:

1. Статеворольова функція: гендерне виховання сприяє освоєнню гендерних ролей, створення культури взаємин статі у процесі гендерної соціалізації, в контексті реальної життєдіяльності, соціальних відносин; вирішує психолого-педагогічні та соціально-педагогічні завдання, проблеми гендерної соціалізації студентської молоді.

2. Функція індивідуалізації і культурної ідентифікації: гендерне виховання включає розвиток здорової і цілісної гендерної індивідуальності, формування у хлопчиків і дівчаток умінь адекватно усвідомлювати і переживати свої гендерні особливості; володіти вміннями і навичками гендерної поведінки, відповідної культури взаємин статей, орієнтованих на самовдосконалення жіночої або чоловічої індивідуальності; володіти вміннями встановлення оптимальних взаємин з людьми своєї та протилежної статі у середовищі спілкування і т. д.

3. Функція саморозвитку: гендерне виховання розвиває інтелектуальну, емоційну, мотиваційну, регуляційну сфери, сприяє самореалізації дівчат і юнаків.

4. Виховна функція: гендерне виховання і формування гендерної компетентності може здійснюватися у вигляді алгоритму, що включає наступні педагогічні операції: номінація, ініціювання, організація гендерної поведінки.

5. Функція формування досвіду гендерної поведінки означає надання студентській молоді допомоги в набутті досвіду гендерної поведінки [47, 59].

Критерієм сформованості гендерної компетентності вчена В. Штилева, вважає наявність у студента і майбутнього фахівця критичного мислення. Критичність мислення полягає в умінні індивіда суворо оцінювати свої думки і сторонні впливи, виявляти в них сильні та слабкі аспекти, не приймати за істину кожний здогад, а піддавати його сумніву і перевіряти [55; 90].

У контексті описуваної нами якості ми розуміємо критичне мислення як вид мисленнєвої діяльності, що впливає на здатність особистості:

- приймати правильні рішення у розв'язуванні гендерних завдань на

основі аналізу здобутої інформації;

- аналізувати соціальну політику через призму гендерних відносин; аналітично виважувати сторонні думки, виявляти власну позицію з гендерних питань, виробляти власне судження щодо особистості людини; актуалізувати егалітарні життєві стратегії та будувати егалітарні моделі поведінки, всупереч правилам і нормам пануючої патріархатної культури;

- активізувати процеси самопізнання, спонукаючи до зміни ціннісних орієнтацій людини, осмислювати індивідуальні гендерні установки, піддавати критичному перегляду будь-які звичайні уявлення та істини;

- протистояти спробам нав'язування будь-яких гендерних стереотипів і установок, усувати їх негативний вплив на свободу вибору особистості;

- усвідомлювати, яким чином судження відносно жіночих і чоловічих характеристик можуть змінити досвід і точку зору як жінок, так і чоловіків;

- об'єктивно оцінювати, здійснювати рефлексію стосовно процесу і результатів як власної, так і сторонньої діяльності;

- нести соціальну відповідальність за свої вчинки і знаходити адекватний соціальній ситуації варіант поведінки;

- виробити адаптивність і гнучкість для успішного виконання професійної діяльності, залишаючись при цьому самим собою, не втрачаючи своєї гендерної ідентичності;

- виробляти позитивне ставлення до своєї особистості та до особистості іншого, враховуючи гендерну ідентичність [91, 82].

Отже, формування гендерної компетентності у студентської молоді окреслюють як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість студента, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей.

Важливою складовою гендерної компетентності вчені В. Гайденко, Л. Шустова, Е. Конишева вважають толерантність. Так, як формування гендерної компетентності, як механізму досягнення гендерної рівності та утвердження

рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає: подолання гендерних стереотипів та урахування індивідуальних відмінностей, толерантність є тією складовою, яка створює атмосферу вільну від стереотипів, прийняття індивідуальності кожної людини, повагу та взаєморозуміння.

Поняття «толерантність» багатозначне, воно характеризує і якість особистості, і моральне правило, і принцип діяльності, і принцип відносин між індивідами.

Особливо активно толерантність почала обговорюватися з середини 90-х рр. ХХ ст., коли було ухвалено Генеральної асамблеї ЮНЕСКО «Декларацію принципів толерантності» від 16.11.1995р. У цьому документі термін «толерантність» має кілька трактувань:

- 1) повага, прийняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності;
- 2) чеснота, яка робить можливим досягнення миру та сприяє заміні культури війни культурою миру;
- 3) активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини;
- 4) відмова від абсолютизації істини та затвердження норм, встановлених у міжнародних правових актах у галузі прав людини [75].

Питання толерантності в системі психологічних, педагогічних наук вивчали такі вчені, як Т. Адорн, Е. Фром, Г. Олпорт, серед відчизнаних вчених особливу увагу у вивченні толерантності, як соціального і психологічного феномену приділяли Б. Теплова, Е.Голубєва, М.Джерілієвська, Я. Довгополова.

Основні труднощі при формуванні універсального поняття «толерантність» пов'язані з тим, що даний феномен багатоаспектний і розглядається в межах різних наук філософії, психології, соціології, педагогіки, політології та ін.

З позицій філософії «толерантність» – принцип і норма існування в суспільстві і, як світогляд людини [80, 188].

Психологія, розуміє толерантність, як особистісну якість і здібність,

готовність до взаємодії, орієнтир поведінки, спрямованої на конструктивну взаємодію з «іншим» у різноманітних ситуаціях.

Наука соціологія, пояснює «толерантність», як людську цінність, фактор соціалізації особистості, позицію до тих соціальних реалій, які оцінюються позитивно як припустимі, незважаючи на їх «інакшість», готовність прислухатися до думки інших і допускати інакомислення [59; 31].

Важливим є те, що толерантність є категорією активною, вона передбачає розширення кола особистих ціннісних орієнтацій за рахунок позитивної взаємодії з іншими культурами, традиціями, поглядами, переконаннями. В обов'язковому порядку припускає лише відмову від догматизму, від абсолютизації істини. Немає необхідності відмовлятися від власних поглядів, але треба бути уважним до іншої точки зору й визнавати її право на існування.

Ширше поняття толерантності подано Л. Баєвою, яка визначає толерантність як моральну рису особистості, яка характеризує ставлення до «Іншого» як до вільної, рівної особистості, яке проявляється в добровільному і свідомому придушенні почуття неприйняття, викликаного певними властивостями як зовнішніми (расові, національні особливості), так і внутрішніми (релігія, традиції, моральні уподобання), налаштованості на діалог і розуміння «Іншого», відмови від привілею першої особи, визнанні та повазі її права на відмінність [77,82].

На думку Я. Довгополової, толерантність – це насамперед компроміс, який включає обопільну готовність до певних вчинків, що стає основою мирного співіснування. Її слід розглядати як здатність бачити в іншій людині саме іншу – носія інших цінностей, логіки мислення, інших норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою; безумовно позитивне ставлення до несхожості, емпатичне бачення іншої людини [76, 138].

Змістовна різнобарвність терміну, зумовлена як різноманіттям підходів до вивчення даного феномену в різних науках, так і видовою різноманітністю проявів даної якості, що впливають зі специфіки соціальних контактів між людьми різного віку, статусу, статі, національності, віросповідання тощо.

Науковцями в галузі соціології та психології розроблені варіанти класифікації толерантності залежно від сфери соціальної взаємодії.

Так, М. Мацковський та Г. Бардієр виділяють сфери соціальної взаємодії, у яких проявляються або не проявляються такі види толерантності: вікова, освітня, міжнаціональна расова, релігійна, географічна, міжкласова, фізіологічна, політична, сексуально-орієнтована, маргінальна та гендерна.

За думкою Е. Конишевої, усі перераховані сфери прояву толерантності умовно об'єднують в три соціальні групи:

- 1) біологічно-обумовлена група – індивідуальна відмінності, зокрема вікові та статеві особливості, соціальні ролі особистості;
- 2) культурно-обумовлена група – індивідуальні особливості людини як представника того чи іншого етносу, національної культури, релігії чи релігійної конфесії;
- 3) соціально-обумовлена група – визначається статусними й позиційними відмінностями між людьми в їх професійному, управлінському, соціально-економічному, політичному оточенні.

Толерантність є людською чеснотою, і у сенсі моралі означає терпимість до відмінностей серед людей, здатність мати права і свободи, не порушуючи прав і свобод інших. В розумінні виділяють специфіку особистісних якостей і здібностей [59, 81]:

- поцінування різноманітності, природної, індивідуальної, культурної;
- формування навичок ведення позитивного діалогу;
- розвиток здатності до самоаналізу, самопізнання;
- розвиток емоційної стійкості і гнучкості;
- розвиток соціальної сприйнятливості (здатності до емпатії);
- розвиток здатності до рефлексії;
- усвідомлення різноманіття світу і проявів особистості в цьому світі;
- навчання культурі толерантної поведінки в гендерних відносинах;
- розвиток почуття власної гідності і вміння поважати гідність інших людей незалежно від індивідуальних особливостей.

Актуальність ідей толерантності і гендеру відображена в Декларації принципів толерантності, прийнятій у 1995 році ЮНЕСКО, Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), де проблема досягнення гендерної рівності є однією з пріоритетних. Це «приймаюче і розуміюче ставлення до представників своєї та протилежної статі, прийняття й визнання різних типів гендерної ідентичності, ідей гендерної рівноправності» [75].

Відповідно, Декларації принципів толерантності, можна визначити найважливіші принципи толерантності у відносинах між статями:

- повага людської гідності не залежно від біологічної чи соціально культурної статі;
- прийняття протилежного за статтю партнера таким, яким він є, без апріорного наділення його стереотипними недоліками;
- повага права бути іншим;
- готовність приймати думку партнера протилежної статі, або партнера;
- визнання рівності, співробітництво, дух партнерства між двох статей;
- відмова від домінування, заподіяння шкоди й насильства [75].

Дані принципи забезпечують рівні можливості для реалізації кожним індивідом своєї особистості відповідно до сприйняття своєї статі, протистояти традиційним стандартам у ставленні до статей, вибір партнерської моделі в міжстатевих взаєминах, що ґрунтується на засадах гендерної рівності й толерантності.

Толерантність, згідно дослідження В. Гайденко, як досить змістовне поняття включає в себе складові компоненти, до них відносяться:

- Когнітивний – розуміється, як усвідомлення людиною неминучої множинності індивідуальних картин світу, а також відносності власних уявлень про світ. Толерантність проявляється, насамперед, у ситуаціях протиріч – при розходженні думок, зіткненні поглядів, і дозволяє розглядати розбіжність як прояв багатства індивідуальних сприйнять та інтерпретацій;
- Емоційний – включає в себе емпатію, яка компенсує розбіжності між

співрозмовниками в когнітивній та в поведінковій площинах, і «афективну толерантність» як здатність справлятися з емоційною напругою і терпиме ставлення до індивідуальних проявів інших людей;

- Поведінковий – здатність до толерантного висловлювання, відстоювання власної позиції; готовність до толерантного ставлення до висловлювань інших осіб, здатність до взаємодії з людьми, що по-іншому думають і вміння досягати компромісу; толерантну поведінку в напружених ситуаціях

Поняття толерантності тісно переплітається з системою гендерних знань, зокрема гендерною компетентністю. Врахування гендерного аспекту толерантності орієнтує відносини на дотримання рівноправності, поваги, свободи особистості, слугує для нормалізації психологічної атмосфери в особистому житті індивіда, в групі, суспільстві, забезпечує позитивну гендерну та соціальну самоідентифікацію.

Толерантність, як особистісна риса, в системі гендерної компетентності впливає на визнання принципу гендерної рівності, адже передбачає доброзичливе ставлення до людини, емпатію і стриманість. І найголовніше відмова від насильства та дискримінації за гендерними ознаками.

Толерантність в системі гендерної компетентності – це повага до людей незалежно від їх статі, що має сприяти налагодженню конструктивної партнерської взаємодії, так, допомогти людині будь-якої статі усвідомити вплив, який справляють на її поведінку і свідомість патріархатні цінності та традиційних стереотипів, щоб дати змогу побачити дисбаланс владних відносин, забезпечити розвиток самокерованої та самореалізованої особистості з позитивною гендерною ідентичністю, що, в кінцевому результаті, дозволить займати рівні позиції обом статям, поліпшить становище як чоловіків, так і жінок [91, 95].

Можна сказати, що толерантність є складовою гендерної компетентності і включена у систему взаємопов'язаних компонентів, певним чином визначаючи емоційний-ціннісний та ідивідуально-поведінковий компоненти гендерної

компетентності. Адже саме така цінність, як толерантність, формує рівноправ'я у вираженні власної індивідуальності, задоволення можливості обирати позицію, незалежну від поглядів на місце та роль жінок і чоловіків у суспільстві, становлення соціальної особистості, відповідальної за власну поведінку та міжособистісні взаємини, здатну до конструювання паритетних гендерних відносин на засадах ідеї гендерної рівності.

В останні десятиліття поняття «толерантність» стало міжнародним терміном, найважливішим ключовим словом у проблематиці світу. У даний час має велике значення усвідомлення важливості виховання толерантності, яке мусить об'єднати різних людей, фахівців різних напрямів і рівнів, представників різних вікових груп, людей різних країн, національностей, конфесій, гендеру. Слід наголосити, що на сьогодні толерантність може бути одним із гарантів стабільності у сучасному світі. Формування цієї найважливішої якості, яке починається ще в дитинстві, продовжується протягом усього життя шляхом соціальної взаємодії людей.

Шлях до толерантності пролягає через гендерну поінформованість, обізнаність, чуйність та вироблення асертивності в дійовому протистоянні й протиставленні статевим стереотипам.

Отже, ми поділяємо думку тих науковців, які розглядають толерантність і як інтегративну характеристику особистості, яка включена в систему гендерної компетентності, і яка включає в себе знання, необхідні для здійснення толерантної взаємодії, усвідомлення власного «Я», своєї неповторності та самотності.

Толерантність результат терпимого, шанобливого, ставлення до «Іншого» як рівного, з розумінням, до його різного роду відмінностей; і як здатність до компромісу, подолання протиріч, діалогу за умови відсутності стереотипів, забобонів, упереджень.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

2.1. Методика дослідження гендерної компетентності

Відповідно до теоретичної частини, гендерну компетентність ми визначаємо, як систему знань про гендер, норми, правила поведінки, уміння, навички та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, що зумовлюють взаємодію з особами різної статі на засадах гендерної рівності, які проявляються в повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці з особами різної статі, сприяють становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи гендерних ролей.

У параграфі 1.1. ми визначили основні компоненти гендерної компетентності. Підбір методів здійснювався з урахуванням зазначених показників.

Сутність дослідження полягає у вивченні трьох компонентів гендерної компетентності: когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового, за допомогою чотирьох методик, кожна з яких направлена на оцінку відповідного компонента і одна загальна методика.

Мета діагностики – визначити рівень гендерної компетентності.

Задля досягнення цієї мети нами було підібрано такі методи:

- Методика Сандри Бем. «Психологічна стать та рівень андрогінності, маскуліності і фемінності особистості»;
- Опитувальник О. Бондарчук;
- Т. Говорун, О. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів»;
- Методика М. Куна – Т. Мак-Партленда «Хто Я?».

Загальною методикою оцінки гендерної компетентності ми вибрали методику Сандри Бем «Психологічна стать та рівень андрогінності,

маскулінності і фемінності особистості».

Методика була запропонована Сандрою Бем для діагностики психологічної статі і визначає ступінь андрогінності, маскулінності і фемінності особистості. Опитувальника містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких досліджуваний відповідає «так» чи «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей.

Теоретична частина опитувальника полягає у дослідженнях С. Бем, що кожна людина є володарем безлічі психологічних рис. Деякі риси є «безстатевими», універсальними, а деякі риси традиційно зв'язуються з типово чоловічою або типово жіночою поведінкою. Деякі типові чоловічі або жіночі риси мають свої еволюційно-генетичні і фізіологічні підстави, передумови. Наприклад, рівень агресивності і домінантності, як виявилось, корелює з рівнем концентрації у індивідів чоловічих статевих гормонів – андрогенів. Інші риси формуються в процесі соціалізації, виховання і розвитку особистості. Не випадково ж існують соціальні стереотипи маскулінності і фемінності. Хоча справа по перевазі йде все-таки так, що придбання тих або інших типово чоловічих або типово жіночих психологічних рис відбувається в результаті сумісного впливу обох груп чинників – біологічного і соціального порядку. У цьому контексті психологічна стать радикально відрізняється від статі біологічної.

Виділяють три основні поняття, про які прийнято говорити у зв'язку з феноменом «психологічної статі», – маскулінність, фемінність, андрогінність.

Поняття «маскулінність», яке відносять до типово чоловічих рис традиційно такі, як незалежність, напористість, домінантність, агресивність, схильність до ризику, самостійність, упевненість в собі і ін.

С. Бем в свої дослідженнях писала, що генералізована спонтанна агресивність, а також сексуальна агресія корелюють з рівнем змісту андрогенів (чоловічі статеві гормони) в сировотці крові. Маскулінних індивідів відрізняє більша самоповага в цілому, а також вища самооцінка в області академічних досягнень і власної зовнішності – фізичне Я.

Фемінність, тобто типово жіночі риси, традиційно відносяться такі, як поступливість, м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, щирість, здібність до співчуття, співпереживання і ін. Соціальні стереотипи фемінності менше стосуються рольових сторін особистості і успішності ділової кар'єри, але при цьому приділяють значну увагу емоційним аспектам.

Відповідно до існуючих уявлень індивід не обов'язково є носієм чітко вираженої психологічної маскулінності або фемінності. У особистості можуть бути на паритетних початках представлені істотні риси як маскулінного, так і фемінного типів. При цьому передбачається, що у андрогіна ці риси представлені гармонійно і взаємодоповнювано. Вважається, що така інтеграція маскулінних і фемінних рис підвищує адаптивні можливості андрогінного типу. При цьому велика м'якість, стійкість в соціальних контактах і відсутність різко виражених домінантно-агресивних тенденцій в спілкуванні ніяк не пов'язані із зниженням упевненості в собі, а навпроти виявляються на тлі збереження високої самоповаги, упевненості в собі і самоприйняття.

Для визначення і оцінки когнітивного компоненту, ми обрали методику О. Бондарчук, мета якої дослідження обізнаності досліджуваних по важливих аспектах гендерних знань і гендерної проблематики взагалі. Методика визначає власну компетентність з гендерної проблематики; можливі прояви гендерних стереотипів у закладі освіти.

Важливий елемент опитувальника, що він має три основні блоки питань (по 10 питань у кожному), у яких передбачено визначення обізнаності з особливостей соціально-правового (питання 21 – 30), психологічного (питання 1–10) та соціального (питання 11 – 20) компонента обізнаності в гендерному питанні.

За допомогою даного опитувальника можна визначити як рівень знань по важливих аспектах гендерної проблематики взагалі, так і діяльнісну складову гендерної компетентності (вміння і навички), про що можна певною мірою судити на основі розв'язання ситуацій, запропонованих в опитувальнику (питання 19; 21; 23; 25). Опитувальник також передбачає визначення ставлення

до реалізації гендерного підходу. Це, насамперед, пряме запитання про ставлення до запровадження гендерної просвіти для і завуальовані запитання, в яких є ситуація вибору правильності дій в окремих моментах діяльності, що пов'язані з гендерної проблематикою (питання 4; 10; 12; 14; 19; 20; 21; 23; 25). При цьому про позитивне ставлення, свідчитимуть вибори на користь гендерної рівності. На основі аналізу відповідей на окремі питання опитувальника (4, 6, 8, 12, 20) можна висунути припущення про наявність традиційних гендерних стереотипів. Підставу для такого припущення дають відповіді, за якими стверджується наявність типових «жіночих» і «чоловічих» психологічних рис (питання 4), те, що біологічна стать однозначно визначає психологічну стать (питання 6), заперечується можливість для чоловіка займатися суто «жіночими справами» (питання 8), стверджується необхідність виховання дітей залежно від статі, відсутність стереотипів у навчальних програмах і підручниках (питання 20) тощо.

Опитувальник «Поширеність гендерних стереотипів» Т. Говорун, О. Кікінежді, направлений на оцінку індивідуально-поведінкового компоненту. Опитувальник складається з 10 запитань, позитивні відповіді та їх кількість свідчать на користь традиційних гендерних стереотипів.

Слід пригадати, що виділяють стереотипи маскулінності, чи фемінінності, стереотипи, що пов'язані із закріпленням професійних і сімейних ролей відповідно до статі, а також стереотипи щодо здібностей особистості, зумовлених її статтю (коли, наприклад, твердять, що дівчата здібніші до вивчення гуманітарних наук, а хлопці до природничих, стереотипи, що чоловіки є кращими лідерами, ніж жінки тощо).

Емоційно-ціннісний компонент ми оцінювали методикою М. Куна – Т. Мак-Партленда «Хто Я?». Методика сприяє вивченню змістовних характеристик ідентичності особистості. Виявленню ролі гендерних характеристик у структурі «Я» концепції особистості. Опитувальні бланк структурований, є стовпчик, де вписано слово «Я» і далі залишений рядок.

Звертається увага на те, чи була наявною у самоописі характеристика, що

визначає стать (я – «чоловік, або жінка, юнак, або дівчина»), та визначається порядок її згадування, перші три місця свідчать про значущість цієї характеристики у структурі Я-концепції особистості.

Велика кількість гендерно виокремлених самовизначень вказує на те, що гендерна ідентичність займає провідне місце у структурі Я-концепції особистості. Якщо в числі перших трьох відповідей є самоопис, який позначає стать, а сімейні ролі та фемінні характеристики у жінок домінують над ймаскулінними (у чоловіків навпаки), можемо говорити про статевотипізовану Я-концепцію, самовизначення та поведінка співпадають з тими, які вважаються в суспільстві гендерно-відповідними.

Нестатевотипізована Я-концепція, відповідно до опитувальника: стать не згадується взагалі або згадується в кінці списку, «інші соціальні ролі» та «нейтральні характеристики» мають більше згадувань, ніж інші категорії.

Самооцінка, згідно методики М. Куна та Т. Макпартленда «Хто я?», вважається адекватною, коли співвідношення позитивних та негативних якостей складає приблизно сімдесят відсотків до тридцяти. Завищеною вважається самооцінка, коли кількість позитивних якостей по відношенню до негативних складає приблизно дев'яносто відсотків, людина відмічає, що в неї немає недоліків або число їх складає приблизно п'ятнадцять відсотків. Самооцінка є нестійкою, якщо кількість позитивних якостей по відношенню до негативних складає приблизно п'ятдесят відсотків.

У опитуванні прийняли участь 8 дівчат і 2 хлопці, віком 18 – 19 років, 2 курсу спеціальності “Дошкільна освіта” факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету,

Методика Сандри Бем. Психологічна стать та рівень андрогінності, маскулінності и фемінності. Візьмемо 60 питань, як 100%, де кожні 30 питань, відповідають маскулінності (далі М), чи фемінності (далі Фем.), тобто по 50%, отже: якщо співвідношення М і Фем. Має різницю до 5% - андрогінність, за 5% і далі – можна вважати нахил до М, або Фем.

Виходячи з розрахунків за формулою:

Якщо, Маск. – Фем.= 5, і більше, можна вважати, що опитуваний демонструє риси маскулінності, чи фемінності; якщо бал буде менше 5, то можна говорити про риси андрогінності.

Таблиця 2.1

		Рівень маскулінності і фемінності									
№		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кр.		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
М		47	54	57	48	41	48	38	47	43	59
Ф		53	46	43	41	59	52	62	53	57	41
А		6	8	14	4	18	4	24	6	14	18

Отже, можна сказати, що риси маскулінності з 100% респондентів продемонстрували 30%; риси фемінності 50% респонденти; а інша частина 20% респондентів продемонструвала риси андрогінності.

Також можна сказати, що М та Фем. представлені в різному співвідношенні, де 20% респондентів демонструють андрогінні риси.

Вивчаючи відповіді в опитувальнику В. Говоруна, О. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів», можна сказати, що кожне з 10 тверджень опитувальника стосується розповсюджених стереотипних уявлень у різних сферах життя. Де кожна відповідь «Так», говорить про те, що опитуваний підтримує, а «Ні», що респондент не підтримує розповсюджених гендерних стереотипів.

20% опитуваних мають 2 відповіді «Так», які стосуються гендерних стереотипів сфери виховання дитини і ролей чоловіка і жінки. 50% опитуваних, мають лише 1 відповідь «Так», яка стосується ролей чоловіка та жінки в суспільстві. 3 відповіді «Так» мають 30% респондентів, які стосуються гендерних стереотипів сфери виховання дитини, ролей чоловіка і жінки, особливості суспільного устрою в країні.

Деякі з респондентів відповіли так на 6 і 10 питання, пояснюючи стереотипи, як особливості суспільного устрою в країні, специфіки виховання,

але значна частина респондентів все ж вважає, що гендерний підхід у вихованні і навчанні є важливим.

Таблиця 2.2

Оцінка поширеності гендерних стереотипів (у %)

Зап / Від	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)	K(%)
Так	-	10	-	10	-	20	-	-	-	20
Ні	100	90	100	90	100	80	100	100	100	80

Згідно таблиці, всі респонденти мають за 30% відповідей, які означають, що респондент підтримує деякі розповсюджених гендерних стереотипів.

Наступний опитувальник «Визначення ставлення до гендерної проблематики» О. І. Бондарчук, визначаємо як опитувані ставляться до гендерну в різних видах життєдіяльності.

50% респондентів вважають гендерну рівність актуальною темою і елементом, який відноситься до захисту прав людини; 40% респонденти відповіли на питання негативно, стверджуючи, що це питання є досить розповсюдженим і його використовують у всіх сферах, певним чином нав'язуючи, 10% відповідей нейтральна.

70% респондентів відповіли, що жінка нині користується однаковими правами з чоловіками і є вільною.

Інша частина 30% відповіла, що жінки зараз є вільними і можуть самі обирати свій життєвий шлях.

Значана частина респондентів відповіла, що чоловік є вільним і має однакові права з жінкою – 40% респонденти; 10% респондентів висловився нейтрально.

50% зауважили, що «чоловіки іноді вважають себе головними не тільки в сім'ї, але і в суспільстві».

20% вважають, що гендерні питання є в закладах освіти; інші 80% респондентів вважають, що «гендерна теорія має бути, особливо в закладах освіти».

1) ставлення до гендерної проблематики:

- 50% в ідповіли, що питання гендеру є актуальним і здебільшого полягає саме в стереотипах, які існують в українському суспільстві про чоловічі і жіночі ролі; інша частина 50% надала нейтральні відповіді;

- 50% респондентів відповіли, що гендерна проблематика полягає у особливостях «відстоювання своїх прав і устрої суспільства»; 50% респондентів відповіли нейтрально, визначивши питання гендерної проблематики актуальним.

Ролі чоловіка, його адаптивність і незалежність, а також особливості суспільства в якому живем, є основою проблематики гендеру, вважають 30% респонденти; 70% відповіли нейтрально, визначивши питання гендерної проблематики актуальним.

30% респонденти надали відповіді, які стосуються питань гендерної освіти в навчальному закладі, як основи гендерної проблематики; 70% інші відповіли нейтрально.

2) ставлення до гендерної компетентності:

- 70% респондентів вважають питання актуальним, відповівши, що в сучасної людини, особливо студента вона має бути; 30% зазначила, що гендера компетентність, присутня в їх системі компетентностей; 10% відповіли нейтрально;

- 30% респондентів зазначили, що гендера компетентність має бути в будь-якої людини; 50% респондентів відповіли нейтрально; 20% зазначили, що гендера компетентність жінок, має бути на рівні з чоловічою;

- 50% респондентів відповіли, що питання формування гендерної компетентності є нейтральним для них; 50% зазначили, що чоловіча гендерна компетентність має бути і існує, як і жіноча;

- 90% респондентів відповіли, що гендерна компетентність – є шляхом

свободи і дотримання права людини; інші відповіді 10% нейтральні.

Таблиця 2.3

Розуміння гендерної компетентності відповідно до методики
«Визначення ставлення до гендерної проблематики» О. Бондарчук

Гендерна компетентність - це		
№	Визначення	%
1	Гендерна освіта	10
2	Відстоювання своїх прав	10
3	Шлях до свободи і рівності	20
4	Дотримання прав людей	5
5	Впровадження гендерних знань	25
6	Вивчення гендеру і стереотипів	30
Разом		100

Отже, більшість 30% опитуваних вважають, що гендерна компетентність, стосується питання вивчення теорії гендеру, гендерних стереотипів.

Відповідно, до методики М. Куна – Т. Мак-Партленда «Хто Я?», опрацювання результатів полягає у визначенні кількості соціальних ролей і індивідуалізованих характеристик, виявленні кількості описів, які відповідають гендерним ролям, визначенні їхнього місця в ієрархії описів.

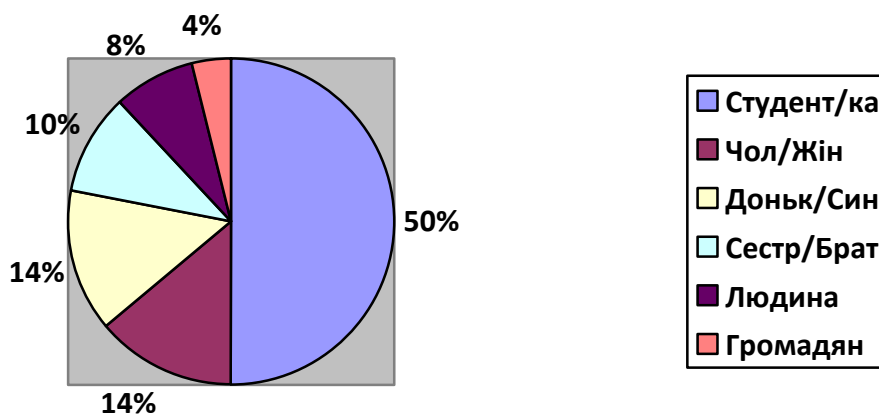

Рисунок 2.1. – Кількість соціальних ролей

Визначимо розстановку ролей за рангом, де відсоток %, буде демонструвати, яка кількість респондентів вибрала першою в рангу, ту чи іншу роль.

Значна кількість респондентів визначили головною роллю саме – навчальну, тобто студент, або студентка – це 50%.

50% відповідає нестатевотипізованій Я-концепції, відповідно до опитувальника.

В однаковому відсотковому співвідношенні 14% і 14; відповідно, респонденти визначили ролі Чоловіка та Жінки, а також Доньки і Сина.

10% респондентів визначили головною роллю – Сестра чи Брат.

8% визначили головною в рангу – роль людини, і 4% громадянин, або громадянка.

Визначемо схожі ролі, які зустрічаються в анкетах респондентів: студент, чи студентка, чоловік і жінка, донька і син, сестра і брат, загальне поняття – людина, а також громадянини і громадянка. Відповідно до ролей, можемо визначити, кількість виборів, кожної ролі (табл 2.4).

Таблиця 2.4.

Соціальні ролі відповідно до методики М. Куна – Т. Мак-Партленда

№ з/ п	Ролі				
		Ж		Ч	
		К-ть виборів (осіб)	%	К-ть (осіб)	%
1.	Студент, або студентка	8	80	5	50
2.	Чоловік, або жінка	8	80	3	14
3.	Донька, або син	5	50	3	14
4.	Сестра, або брат	5	50	4	10
5.	Людина	4	40	2	8
6.	Громадянин, або громадянка	4	40	2	4

Для оцінки рівня гендерної компетентності опитуваних ми обрали наступні критерії оцінки гендерної компетентності, які відповідають зазначеним вище компонентам.

Таблиця 2.5.

Визначення рівня гендерної компетентності

Рівень	Компонент	Бал	Зміст
Вис. рівень	Когнітивний	3	Інтерес до гендеру, прагнення до поглибленого гендерного пізнання, стійке володіння базовими знаннями з теорії гендеру
	Емоційно-ціннісний	3	Сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей, володіння механізмами сприйняття: такими як: емпатія, рефлексія.
	Поведінковий	3	Здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно- дискримінаційних практик, прояви гендерних умінь, навичок і здібностей.
Сер. рівень	Когнітивний	2	Розуміння окремих теоретичних питань гендеру, прагнення до поглибленого гендерного пізнання
	Емоційно-ціннісний	2	Сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей, середній рівень володіння механізмами сприйняття: такими як: емпатія, рефлексія.
	Поведінковий	2	Ситуативні прояви гендерних умінь, навичок і здібностей.
Низ. рівень	Когнітивний	1	Епізодичне розуміння окремих теоретичних питань, слабке вираження інтересу до гендеру, або відсутність такого.
	Емоційно-ціннісний	1	Низький рівень самоприйняття, рівень володіння механізмами сприйняття; ситуативні прояви гендерних знань.
	Поведінковий	1	Ситуативні прояви гендерних знань

Отже, загалом можна інтерпретувати методики наступним чином: загальний відсоток, ми будемо переводити в бали, які загалом дадуть розуміння рівня кожного компонента і гендерної компетентності.

Когнітивний компонент оцінювався методикою «Опитувальник О. І. Бондарчук», який вивчав, розуміння гендерної теорії і гендерної компетентності, відповіді, які були вірними – 30%, тобто розуміння окремих теоретичних питань гендеру, інша частина опитуваних демонструє епізодичне розуміння окремих теоретичних питань. Відповідає оцінці в 2 бали.

Емоційно-ціннісний компонент, оцінювали методикою «Опитувальник О. І. Бондарчук», питання 1 частини; методикою М. Куна – Т. Мак-Партленда «Хто Я?»; методикою С. Бем «Психологічна стать та рівень андрогінності, маскулінності и фемінності особистості», відповідно до відповідей сформованість гуманістичних гендерних цінностей, середній рівень володіння механізмами сприйняття: такими як: емпатія, рефлексія, гендерна ідентифікація. Відповідає оцінці в 2 бали.

Поведінковий компонент, за методикою В. Говоруна, О. М. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів», «Опитувальник О. І. Бондарчук». Всі респонденти мають за 30% відповідей, в різному співвідношенні, які означають, що респондент підтримує деякі розповсюджені гендерні стереотипи, і поведінка відповідає оцінці 1, прояви гендерних умінь відповідно, ситуативні.

Отже, загальна оцінка 5 балів, де 2-5, відповідно до таблиці низький рівень, хоча і емоційно-ціннісний компонент відповідає середньому рівню гендерної компетентності.

Значна частина студентів, вважають питання гендерної компетентності актуальним, відповівши, що в сучасної людини, особливо студента вона має бути. При цьому, студенти вважають, що є чоловіча гендерна компетентність і жіноча. І загалом вважають, гендерну компетентність шляхом до свободи і дотримання права людини.

У студентів є інтерес до гендеру, епізодичне, або ситуативні прояви

гендерних знань, розуміння окремих теоретичних питань гендеру. А отже, розробка та впровадження програми формування гендерної компетентності є актуальною.

2.2. Обґрунтування та впровадження програми формування гендерної компетентності

Гендерна компетентність важливий аспект життя кожної сучасної людини, який дає здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно-дискримінаційних практик, здатність вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають і знання про гендер, існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх викликають.

Вивчення питання формування гендерної компетентності у студентської молоді, виділення її сутнісних та змістових характеристик, здійснене нами в параграфі 2.1. нашого дослідження, стало підґрунтям для розробки програми формування гендерної компетентності.

Другий етап нашого дослідження передбачав розробку та впровадження програми формування гендерної компетентності студентської молоді.

Виходячи зі сказаного в теоретичній частині, спочатку ми сформулювали основні положення, які стали основою розробки програми формування гендерної компетентності:

Ключовим визначенням «формування гендерної компетентності» у нашому дослідженні є таке: процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей, які надають здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик, вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти.

Мета формування гендерної компетентності – підвищення рівня знань студентів про гендер, існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори що їх викликають, формування вмінь помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності, дискримінаційної поведінки і вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають.

Серед напрямів формування гендерної компетентності виділяємо такі: формування теоретичних знань про гендер, про питання гендерної рівності, формування толерантного ставлення у студентів та вміння вирішувати типові проблемні ситуації в сфері гендерних взаємовідносин.

Ми розробили програму формування гендерної компетентності у студентської молоді.

Мета програми: підвищення рівня гендерної компетентності у студентської молоді.

Завдання:

- Сформувати основні уявлення про гендер, гендерну компетентність, толерантність у студентів;
- Вивчення студентами загальної гендерної теорії;
- Сформувати у студентів прагнення і інтересу до поглибленого гендерного пізнання;
- Засвоїти знання і уміння, щодо вирішення типових проблемних ситуацій в сфері гендерних взаємовідносин;
- Ознайомлення студентів з міжнародним і українським законодавством стосовно гендерного питання.

Форми: бесіда, заняття, міні-лекція, треннінг, вправи.

Ми виділили знання та уміння, якими повинні оволодіти студенти після впровадження програми.

Знання про:

- сучасні тенденції та проблем гендерного розвитку суспільства, основи гендерної теорії;

- розуміти поняття гендерної теорії (гендер, гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерна культура, гендерна соціалізація, гендерна рівність);
- законодавство з питань гендерної ;
- фізіологічні і психологічні особливості чоловіка і жінки;
- ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності;
- гендерні стереотипи.

Уміння:

- критично мислити і піддавати гендерному аналізу інформацію;
- відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки у поведінці;
- захист прав, активна життєва позиція;
- адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності;
- вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають.

Програму формування гендерної компетентності було розроблено з урахуванням єдності трьох компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового. Когнітивний компонент діяльності відображає змістовне наповнення програми, що проявлялось в отриманні студентами достовірної інформації. Емоційно-ціннісний компонент забезпечує формування стійкого прагнення і інтересу до поглибленого гендерного пізнання. Поведінковий компонент сприяє інтегруванню знань у правила поведінки та установки.

Структура занять програми

1.Заняття «Що таке гендер?»

Час: 30 хвилин

Мета: сформувати загальні уявлення про поняття «гендер», його історію, зміст і структуру.

1) Вступна частина:

- Вправа на знайомство;
- «Екскурс в історія гендеру»;
- Розуміння поняття «гендер».

2) Основна частина:

- «Структура гендеру»;
- «Компоненти гендеру»;
- Вправа «Гендер і стать».

Матеріали: роздактовий ма-л для вправ; презентація з теми; стікери; листки паперу А4 формату; олівці.

2.«Гендерні стереотипи і все інше»

Час: 50 хвилин

Мета: вивчити поняття «гендерні стереотипи», їх види і роль в житті чоловіка і жінки.

1) Вступна частина:

- Привітання;
- Міні-лекція «Гендерні стереотипи».

2) Основна частина:

- Вправа «Гендерні стереотипи: міфи і реальність»;
- Міні-лекція «Види і роль гендерних стереотипів»;
- Вправа «Гендерні стереотипи».

Матеріали: роздактовий ма-л для вправ; презентація з теми; стікери; листки паперу А4 формату; олівці.

3.Заняття «Гендерна компетентність»

Час: 50 хвилин

Мета: сформувати уявлення про «гендерну компетентність», її компоненти і роль в житті людини.

1) Вступна частина:

- Привітання;
- Міні-лекція «Гендерна компетентність».

2) Основна частина:

- Вправа «Вчора, сьогодні, завтра»;
- Міні лекція «Компоненти гендерної компетентності»;
- Вправа «Гендер і сімейні відносини»;
- Вправа «Яка людина є гендерно компетентною».

Матеріали: роздактовий ма-л для вправ; презентація з теми; стікери; листки паперу А4 формату; олівці.

4.Заняття «Правові аспекти гендеру»

Час: 50 хвилин

Мета: ознайомитись з основними міжнародними і державними документами і законами, що стосуються гендерного питання.

1) Вступна частина:

- Привітання;
- Міні-лекція «Міжнародні і українські документи»;

2) Основна частина:

- Вправа «Продемонструй»;
- Газета «Гендер і Закон».

Матеріали: роздактовий ма-л для вправ; презентація з теми; стікери; листки паперу А4 формату; олівці.

5.Заняття «Толерантність - складова гендерної компетентності»

Час: 50 хвилин

Мета: вивчити поняття «толерантність», «гендерна толерантність», визначити компоненти толерантності і роль у житті людини.

1) Вступна частина

- Привітання;
- Вправа «Ситуація».

2) Основна частина:

- Міні-лекція «Толерантність і гендерна толерантність»
- Вправа «Толерантність»;
- Міні-лекція «Компоненти толерантності»;
- Вправа «Я».

Матеріали: роздактовий ма-л для вправ; презентація з теми; стікери; листки паперу А4 формату; олівці.

Програма формування гендерної компетентності була розрахована на 5 занять, які включали теоретичні і практичні аспекти. Зокрема, тренінгові

елементи, кейс-стаді, дискусії, мозковий штурм, для засвоєння компонентів теоретичної частини.

По закінченні проведених заходів з усіма учасниками, нами було проведено повторне опитування, яке включило в себе зміст анкет, які було проведено на констатувальному етапі експерименту.

Мета повторного анкетування полягала в тому, щоб відстежити динаміку змін рівня гендерної компетентності після впровадження розробленої нами програми.

Отже, розроблена нами програма формування гендерної компетентності включила в себе ряд заходів, які проявлялися в засвоєнні нових знань, умінь, та орієнтацій стосовно теорії гендеру, гендерних стереотипів і гендерної компетентності, включала в себе практичні та теоретичні форми роботи з метою підвищення у учасників рівня гендерної компетентності.

2.3. Аналіз результатів впровадження програми формування гендерної компетентності

Дослідно-експериментальна робота з формування гендерної компетентності у студентської молоді здійснювалась у три етапи:

- початковий – теоретичне обґрунтування вибраних анкет і опитувальників, що проводилась перед початком роботи, які відображають рівень засвоєної знань, розробка програми формування гендерної компетентності, розробка плану впровадження програми;

- основний – полягав у формуванні знань, про умінь, та орієнтацій стосовно теорії гендеру, гендерних стереотипів, законодавства стосовно гендеру і гендерної компетентності;

- завершальний – аналіз отриманих результатів та ефективності впровадженої програми.

В ході експериментально-дослідної частини роботи нами були зроблені

такі заходи:

- сформовано групу з якою буде проводитись робота;
- проведення опитування згідно до методик;
- на основі аналізу даних методик було розроблено програму формування гендерної компетентності у студентської молоді;
- впроваджено соціально-педагогічну програму формування гендерної компетентності.

Нами було впроваджено програму протягом двох тижнів, 3 заняття в перший тиждень і в наступний тиждень 2 заняття та проведення методики дослідження.

Перше заняття, розпочалось зі знайомства з темою, студенти і студентки активно запитували, яким чином будуть проводитись заняття і яким темам буде надаватись перевага. Проведення вправи «Гендер і стать» говорить, про те, що учасники, досить добре зрозуміли різницю між поняттями «статті» і «гендеру», і навіть наводили приклади, вступаючи у дискусії між собою.

Хоча заняття йшло у вигляді міні-лекцій і вправ, більшість студентів, наприкінці заняття, змогла чітко відповісти на запитання про структуру і компоненти гендеру, а також пояснити на прикладах.

Наступне заняття, було направлене на вивчення гендерних стереотипів, і одразу викликало інтерес студентів. Саме питання стереотипів, за словами студентів, було для них головним для розуміння і вивчення.

Після лекції про гендерні стереотипи, відбулася вправа «Гендерні стереотипи: міфи і реальність», яка передбачала, студентів відповісти реальними фактами, на розповсюдженні міфи про поведінку хлопців і дівчат.

Важливо, що студенти, знов вступили у дискусії, більшість зайняла позицію, що поведінка формується вихованням і традиціями, інші ж вбачали, що біологічні, а не соціальні риси, певним чином мають визначати поведінку. Цікаво, що більшість аргументовано довела свою позицію. Активність студентів, виголошення аргументів, досить позитивно впливають на засвоєння ними теоретичних знань. Які були надані в теоретичному блоці заняття.

Розуміння сутності гендерних стереотипів і їх ролі у суспільстві, студенти демонстрували, активно вступаючи в діалог, при цьому, обговорювали і сучасні тенденції та проблем гендерного розвитку суспільства, аби критично мислити і піддавати гендерному аналізу інформацію.

Наступне заняття, визначало головний блок під назвою «гендерна компетентність». Студенти знаючи основні поняття гендерної теорії, активно обговорювали, яким чином гендерна компетентність відіграє позитивну роль у суспільстві.

Значна кількість вправ, направлена на вивчення всіх сфер гендерної компетентності, де студенти змогли вступити у дискусії, обговорити задані теми, а також теорія, загалом сформувала у студентів розуміння про гендерну компетентність. Використовуючи, метод кейсів і тренінгу, ми активно залучали студентів, до практичної частини програми формування гендерної компетентності. Щоб вони оцінили і теоретично обґрунтували, ту чи іншу позицію, тим самим відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки у поведінці, вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають. Таким чином, учасники, активно взаємодіяли один з одним, обговорюючи ідеї, що стосували поведінки, гендера і гендерної компетентності.

Наступне заняття, було направлено саме на вивчення міжнародного і українського законодавства з питань гендеру. Учасники заняття, отримали завдання обговорити зміст українського законодавства, з питань гендеру, порівняти на міжнародному рівні. Теоретична інформація загалом була направлена саме на розуміння і оцінку. Аби студенти розуміли, яка існує нормативно – правова база стосовно гендеру, знали свої права і вміли оцінювати законодавство з точки зору гендеру.

Заняття з теми толерантності, як компонента гендерної компетентності, було направлено на надання знань про толерантність, як поняття, і толерантність в системі гендерної компетентності. Метою заняття було вивчити поняття «толерантність», «гендерна толерантність», визначити компоненти толерантності і роль у житті людини. Вправи і кейси, активно

обговорювались студентами і студентками, особливо питання толерантності в Україні.

Після впровадження програми, була проведена методика описана в 2.2., і отже можна сказати:

В опитувальнику В. Говоруна, О. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів» 90% з всіх респондентів, за методикою Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів», мають відповіді, які означають, що респондент не підтримує розповсюджених гендерних стереотипів.

Інші, же що вважали, що багато стереотипів формуються особливостями суспільного устрою в країні, і специфікою виховання, вважають, що підтримка стереотипів, залежить від особистості.

10% опитуваних, мають лише 1 відповідь «Так», яка стосується ролей чоловіка та жінки в суспільстві.

Таблиця 3.1

Оцінка поширеності гендерних стереотипів
після впровадження програми (у %)

З	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
В	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)	К(%)
Т	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Н	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100

Згідно таблиці, всі респонденти мають за 10% відповідей, які означають, що респондент підтримує деякі розповсюджених гендерних стереотипів.

Більше ніж 80% опитуваних студентів і студенток, за методикою О. Бондарчука вважають гендерну рівність важливою темою і актуальною. При цьому розуміння гендерної теорії і законодавства, прав людини за методикою 80%.

90% відповіли, що жінка в рівних правах з чоловіками і є вільною, законодавчо; але при цьому зазначивши і проблем гендерного розвитку

суспільства, питання стереотипів, ЗМІ і інше. Питання гендерної рівності і гендерне питання: полягає в правах людей, свободі, повазі людської гідності не залежно від біологічної чи соціальнокультурної статі, прийняття протилежного за статтю партнера таким, яким він є, без апріорного наділення його стереотипними недоліками.

Значна частина студентів, вважають питання гендерної компетентності актуальним, відповівши, що в сучасної людини, особливо студента вона має бути. І загалом стосується: правильних уявлень про фізіологічні, психологічні й соціально-рольові особливості чоловіка і жінки; про власну гендерну роль; про правила статево-рольової поведінки в суспільстві; сформованістю толерантності; демонстрація прагнення до вдосконалення взаємодії з представниками обох статей на основі прояву взаємоповаги

Таблиця 3.2

Розуміння гендерної компетентності
після впровадження програми

Гендерна компетентність - це					
До впровадження програми			Після впровадження програми		
№	Визначення	%	№	Визначення	%
1	Гендерна освіта	10	1	Розуміння теорії гендеру, недискримінаційна поведінка і знання про власну гендерну роль	50
2	Відстоювання своїх прав	10	2	Гендерна освіта	25
3	Шлях до свободи і рівності	20	3	Сформованість толерантності	10
4	Дотримання прав людей	5	4	Впровадження гендерних знань	10
5	Впровадження гендерних знань	25	5	Відстоювання своїх прав	5
6	Вивчення гендеру і стереотипів	30			

У студентів є інтерес до гендеру і володіння базовими гендерними знаннями: знання теорії, законодавства, зокрема міжнародного і українського, розуміння понять гендерні стереотипи, гендерна рівність і інших. Деякий інтерес поглибленого гендерного пізнання, сформованість гуманістичних гендерних цінностей.

Студенти і студентки володіють механізмами сприйняття, такими як: емпатія, рефлексія, гендерна ідентифікація. Є розуміння окремих теоретичних питань, а також сформованість гендерних знань, умінь, навичок і здібностей.

Відповідно, когнітивний компонент 4 бали розуміння окремих теоретичних питань гендеру, прагнення до поглибленого гендерного пізнання, що відповідає середньому рівню.

Студенти і студентки демонструють сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей, середній рівень володіння механізмами сприйняття, можна оцінити в 3

Ситуативні прояви гендерних умінь, навичок і здібностей, можна відповідно до таблиці оцінити в 1 бали. Загальна кількість балів 8, що говорить, про середній рівень сформованості гендерної компетентності.

Можна сказати, що програма більше спрямована саме на формування гендерних знань і розуміння ситуацій з гендерної складовою, що є частиною гендерної компетентності.

Мета програми, певним чином є виконаною, як і завдання, зокрема: сформувати основні уявлення про гендер, гендерну компетентність і толерантність у студентів; вивчення студентами загальної гендерної теорії; сформувати у студентів інтересу до поглибленого гендерного пізнання і засвоїти знання і уміння, щодо вирішення типових проблемних ситуацій в сфері гендерних взаємовідносин така форма роботи, заснована на активних методах навчання сприяє швидкому засвоєнню інформації, формуванню активної життєвої позиції, нових форм поведінки, своєї власної думки, усвідомленню відповідальності за власні думки, почуття, дії.

Ефективність запропонованої програми, обраних форм та методів

підтверджується результатами, що свідчить про позитивний результат впровадженої роботи.

Отже, з вищевказаного можна зробити висновок, що формування гендерної компетентності є змістовним процесом, який включає велику кількість суб'єктів впливу, в тому числі законодавство, і програма формування гендерної компетентності є певним кроком.

Розроблена програма формування гендерної компетентності студентської молоді, результати засвідчують наявність статистично значущих відмінностей між опитуваними після закінчення експерименту: підтверджено збільшення частки студентів з середнім і високим рівнем сформованості гендерної компетентності на 20%.

За результатами проведеного дослідження нами було виявлено, що 31,08 % студентів експериментальної групи мають середній рівень гендерної компетентності, 59,02 % – мають низький рівень, а 9,88 % студентів – високий рівень. Отримані результати дослідження стали підґрунтям для розробки програми.

Частка студентів і студенток з низьким рівнем сформованості гендерної компетентності зменшилася на 50%. Якісні, кількісні результати контрольного етапу експерименту, статистична обробка експериментальних даних підтвердили ефективність деяких виокремлених нами занять і завдань формування гендерної компетентності.

Адже рух до гендерної компетентності є поетапне впровадження знань про гендер і гендерну компетентність, зміна ставлення до протиправних діянь в сфері гендеру, зміна поведінки і створення гендерно чутливого середовища в освіті. І загалом, можна сказати, що завдання, які ми ставили перед собою на початку роботи ми досягли.

ВИСНОВОК

У магістерській роботі представлено теоретичне узагальнення питання формування гендерної компетентності студентської молоді і практичне застосування програми формування гендерної компетентності, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці дієвості вправ та лекцій направлених на формування гендерної компетентності, яка базується на трьох головних компонентах: когнітивному, емоційно-цінністному і поведінковому.

Результати проведеного дослідження засвідчили часткову ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формування таких висновків:

1. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено зміст ключових понять дослідження, зокрема, поняття «гендер» розглядається як: вимір соціальної структури суспільства; організована модель соціальних стосунків між жінками і чоловіками; соціально-рольовий статус кожної статі в освіті, професійній діяльності тощо; соціокультурний конструкт розходження у ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловіками і жінками; система суспільних стосунків між жінками і чоловіками як соціальними істотами. «Гендер» як суспільний процес, що передбачає справедливу взаємодію жінок та чоловіків шляхом створення таких соціальних умов і можливостей, що забезпечують їм реалізацію громадських прав і самореалізацію особистості. Поняття «гендерна компетентність студентської молоді» визначено як важливий аспект життя, який дає здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик, здатність вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають і знання про гендер, існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх викликають.

2. Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду, щодо формування гендерної компетентності показав, що в країнах Європи законодавство будується на гендерному аспекті, діють державні інституції, відповідальні за здійснення

політики гендерній просвіті та формуванню гендерної компетентності в учнів, студентської молоді та дорослих: Міністерство з питань гендерної рівності, департаменти, комітети, відділи з гендерної рівності у складі міністерств, департаменти, комітети, які відповідають за питання сім'ї, молоді, охорони здоров'я, омбудсмени або агенції із забезпечення гендерної рівності.

В Україні існують наступні тенденції щодо формування гендерної компетентності: об'єднання зусиль гендерних науковців, дослідників і практиків, допомагають впровадженню гендерної складової в державну освітню політику, державні навчальні заклади, створюються освітні організації, клуби, громадські організації, які впроваджують гендер шляхом організації спеціальних навчань, тренінгів, курсів, запровадження програм стосовно гендерної рівності, і поступового інтегрування гендерного аспекту у навчально-виховний процес вищої школи.

3. Було визначено такі вікові особливості студентської молоді, що є передумовами для формування гендерної компетентності: формуються усталені властивості особистості; молоді люди мають готовність приймати суперечливу інформацію, уміють усвідомлювати інформацію в термінах минулого (причини) і майбутнього (наслідки), орієнтуюця здатність бачити явище в контексті його цілісних зв'язків з іншими явищами та мають неоднолінійний погляд, вміння мислити в категоріях ймовірного.

Також саме в закладі вищої освіти засвоюються норми відносин між людьми, соціальні ролі студента, активізуються механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи, студент планує свою діяльність і поведінку.

4. Було розкрито поняття «формування гендерної компетентності» як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, представників різних статей, які надають здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно-дискримінаційних практик, вирішувати гендерні конфлікти. До напрямів формування гендерної

компетентності відносять: формування теоретичних знань про гендер, про питання гендерної рівності, формування толерантного ставлення та вміння вирішувати типові проблемні ситуації в сфері гендерних взаємовідносин.

Нами було розкрито основні методи формування гендерної компетентності у студентської молоді: диспут, моделювання явищ, процесів, ситуацій життя, формуючі вправи, тематичні бесіди, міні-лекції, тренінг, тематичні вправи.

До форм належать такі: групові, пізнавально-розвивальні, індивідуальні, словесні, наочні.

Було визначено компоненти та критерії, показники і рівні сформованості гендерної компетентності студентської молоді:

Когнітивний компонент: знання сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, основ гендерної теорії.

Емоційно-ціннісний компонент: виявляється у відповідних потребах, мотивах, цілях, мотивація досягнення, самореалізація, толерантність тощо; сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей; відчуття позитивних переживань від спілкування і від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти; вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності.

Діяльнісний, або індивідуально-поведінковий компонент: показниками сформованості є вміння та навички щодо вирішення типових проблемних ситуацій у процесі гендерної соціалізації, уміння відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці; розпізнавати гендерні проблеми, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

5. Було розроблено методику дослідження вихідного рівня гендерної компетентності студентської молоді. Базою нашого дослідження було обрано факультет соціальної педагогіки та психологія Запорізького національного

університету, група з 10 студентів і студенток, віком 19 – 20 років, спеціальності «Дошкільна освіта».

За результатами проведеного дослідження нами було виявлено, що 31,08 % студентів експериментальної групи мають середній рівень гендерної компетентності, 59,02 % – мають низький рівень, а 9,88 % студентів – високий рівень. Отримані результати дослідження стали підґрунтям для розробки програми.

6. Нами було розроблено програму формування гендерної компетентності студентської молоді, яка спрямована на підвищення цього рівня.

Метою програми є підвищення рівня гендерної компетентності у студентської молоді.

Зміст програми розкрито через такі напрями: формування теоретичних знань про гендер, про питання гендерної рівності, формування вмій критичного мислення, гендерного аналізу інформації, позитивної взаємодії, вирішення гендерних конфліктів.

З метою підвищення рівня гендерної компетентності студентської молоді ми використовували такі форми роботи: тематичні бесіди, заняття, міні-лекції, тренінг, тематичні вправи.

Після реалізації програми у студентської молоді було відмічено кількісні та якісні зміни щодо рівня гендерної компетентності.

Отримані дані показують, що після впровадження програми зросли показники низького рівня гендерної компетентності з 59,01 % до 20,4 %. Підвищення відсотків середнього рівня гендерної компетентності з 31,08 % до 50,9 % та на високому рівні з 9,8 % до 19,6 %.

У цілому спостерігається зменшення кількості студентів, з низьким рівнем гендерної компетентності при цьому збільшується відсоток тих, у яких виявляється середній рівень гендерної компетентності.

Аналіз результатів впровадженої програми серед студентів вказують на збільшення кількості студентів, у яких підвищився середній рівень та зменшився низький рівень кожного компонента гендерної компетентності.

Отримані результати підтверджують ефективність упровадження програми. Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання всіх питань, що пов'язані з формуванням гендерної компетентності. Проте можна казати, що мету нашої роботи досягнуто.

Результати порівняння даних засвідчують наявність статистично значущих відмінностей між опитуваними після закінчення експерименту.

Якісні, кількісні результати контрольного етапу експерименту, статистична обробка експериментальних даних підтвердили ефективність деяких виокремлених нами занять і завдань формування гендерної компетентності.

Перспективними напрямками досліджень порушеної проблеми можуть стати особливості організації занять і їх змісту, а також форм, методів та засобів формування гендерної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абубикирова Н.И. Что такое гендер?. *Общественные науки и современность*. 1996. № 6. С. 123–126
2. Акусок А.М. Соціалізація особистості як психологопедагогічна проблема. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2005. № 1. С. 23–25.
3. Алексеева Г., Бондаровська В. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. Київ: Либідь, 2002. 121 с.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: підручник для студентів, аспірантів та молод. виклад. вищ. навч. закладів. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
5. Алешина Ю. Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины. *Вопросы психологии*. 1991. № 4. С. 74–82.
6. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе. *Гендерный анализ: теория, методы, маркетинг*. 2007. № 3. С. 60–75
7. Андропова Н. П. Воспитание культуры взаимоотношений младших школьников (гендерный аспект): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Волгоград. 2007. 26 с.
8. Аніщук Н. В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.13. Одеса. 2001. 19 с.
9. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Москва: Высшая школа, 1980. 368 с.
10. Баллаева Е. А. Институционализация гендерного подхода к сфере здравоохранения. *Экономика и социальная политика: гендерное измерение*. Москва: Academia. 2002. С. 141–159.
11. Барчунова Т. В. «Эгоистичный гендер», или Воспроизводство гендерной асимметрии в гендерных исследованиях. *Общественные науки и современность*. 2002. № 5. С. 180–191.

12. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 336 с.
13. Бендас Т. В. Гендерная психология: учебное пособие. Санкт-Петербург. 2006. 431 с.
14. Бех І. Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості. *Теорет.-методол. проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Київ: Пед. думка, 2000. С. 10–18.
15. Березина В.А. Воспитание в современном вузе: новые подходы. *Высшее образование сегодня*. 2002, № 11. С. 6–11.
16. Берн Ш. Гендерная психология. Санкт-Петербург: ЕВРОЗНАК, 2001. 320 с.
17. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика 1989. 20 с.
18. Біла О. О. Гендерний аспект у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів. *Інноваційні підходи до підготовки соціального педагога*: мат-ли всеукр. наук.-практич. конф. (м. Київ, 11–13 грудня 2003 р.). Київ: ПЦ «Фоліант», 2003. С. 216–219
19. Близнюк В. В. Гендерна характеристика ринку праці України. *Економіка і прогнозування*. 2003. № 2. С.114–126.
20. Болотіна Н. Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза. Київ: Логос, 2001. 82 с.
21. Болотська О. А. Соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів в діяльності громадських організацій та рухів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2008. 20 с
22. Бондарев Л.Я. Формування особистості вихователя в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ. 1997. 46 с.
23. Бондарчук О.І., Горчинська В.І. Гендерна рівність в сучасній освіті. *Проблеми забезпечення гендерної рівності в управлінні вищою освітою*:

- збірник наукових праць, 2006. № 5(16). С. 21 –28.
24. Бочарова В. Г. Социальная микросреда как фактор формирования личности школьника: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.05. Москва, 1991. 401с.
25. Брийовська І.Б. Гендерні і культурні цінності. *Гендерні і культурні відмінності у сфері ціннісних орієнтацій*: збірник наукових праць, 2004. № 1(4). С. 31–42.
26. Булатова Л. О. Стратегії подолання стереотипності мислення вчительства перетворень. *Гендерна освіта і виховання сучасної молоді*: мат-ли міжнар наук.-практич. конф. (м. Київ, 4–7 липня 2002 р.). Київ, 2002. С.33–35.
27. Буроменський М. В. Міжнародне право. Гендерна експертиза. Київ: Логос, 2001. 40 с.
28. Бут Л. О. Гендерна освіта в вузі: навч.-метод. посібник для викладачів соц.-гуманітар. дисциплін та студентів вищ. навч. закладів. Суми: СумДПУ, 2001. 163 с.
29. Вайсбах Х. Эмоциональный интеллект. Москва: Лик Пресс, 1988. 160 с.
30. Василевська Т. Е. Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економ. перетворень. *Маскулінність під тиском сучасних реалій*: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–7 грудня 2002 р.). Київ, 2002. С. 39–41
31. Васильєва О. В. Соціально-педагогічні проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: *Інноваційні підходи до підготовки соціального педагога*: мат-ли міжнар. наук.-практич. конф. (м. Ужгород, 4–7 липня 2003) р.). Ужгород: «Мистецька лінія», 2003. С. 29–31.
32. Ваховский Л. О содержательной стороне социализационного процесса в современных условиях. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 1. С. 4–8.
33. Введение в гендерные исследования: учебное пособие для студентов вузов / под ред. Костикова И. В. Москва: Аспект Пресс, 2005. 255 с.
34. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в

- высшей школе. Київ: Вища школа, 1985. 175 с.
35. Вергасов В. М. Проблемное обучение в высшей школе. Київ: Вища школа, 1977. 94 с.
36. Веретенко О. О. Становлення професії соціального педагога в Україні: *Практична психологія і соціальна робота*. 2001. № 4. С. 21–22.
37. Верхола А. П. Оптимизация процесса обучения в вузе. Київ: Вища школа, 1979. 176 с.
38. Виноградова Т. В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических и социальных факторов: *Психология*. 1993. № 2. С. 63–71.
39. Винтин И. А. Организация воспитательной работы в вузе во внеучебное время: *Педагогика*. 2004. № 9. С.58–67
40. Власенко Н. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 160 с.
41. Воронина О. Теоретико-методологич. основы гендерных исследований: курс лекций. Москва: МЦГИ–МВШСЭНМФФ, 2001. С. 13–106.
42. Воронина О. А. Гендер и культура: Женщины и социальная политика. Москва: Аспект Пресс, 1992. 203 с.
43. Впровадження гендерних підходів: практичний посібник. Київ: Регіональне бюро Програми розвитку ООН по країнах Центральної і Східної Європи та СНД, 2003. 142 с.
44. Гапон Н.В. Гендер у гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів: Літопис, 2002. 310 с.
45. Гафизова Н. Б. Роль средств массовой информации в формировании и поддержании традиционных ролей мужчин и женщин. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 119 с.
46. Гендер і державна політика / пер. з англ.; упоряд. П. Ренкін. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 394 с.
47. Гендер і культура: збірник статей / упорядники: В. Агеєва, С. Оксамитна.

- Київ: Факт, 2001. 222 с.
48. Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: *Інноваційні підходи до підготовки соціального педагога* мат-ли Всеукр .наук.-практич. конф. (м. Київ, 11-13 грудня 2003 р.). Київ: ПЦ «Фоліант», 2003. 300 с.
 49. Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади) / відп. ред. Т. М. Мельник. Київ: Логос, 2001. 120 с.
 50. Гендерная интеграция: Возможности и пределы социальных инноваций / ред.-сост. О. Б. Савинская, Е. В. Кочкина, Л. Н. Федорова. Санкт-Петербург: Алетейя, 2004. 298 с.
 51. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість: практичний посібник для журналістів та працівників ЗМІ / відп. ред. Т. М. Мельник. Київ: «К.І.С.», 2004. 76 с.
 52. Гендерні стратегії сталого розвитку України / за наук. ред. Л. С. Лобанової. Київ: Фенікс, 2004. 432 с.
 53. Гендерний аналіз українського суспільства / наук. ред. Т. М. Мельник. Київ: Логос, 1999. 293 с.
 54. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2003. 129 с.
 55. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами: План, програма та методичні матеріали для викладання навчального модуля на курсах підвищення кваліфікації резерву керівників шкіл / за заг. ред. Н.Г. Протасової. Київ: ЦППО. 2003. 23 с.
 56. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. 252 с.
 57. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій / під ред. Л. Гентош. Київ: ПЦ «Фоліант». 2005. 351 с.
 58. Гидденс Э. Социология. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 632 с.
 59. Гришак С.М. Щодо питання інтеграції гендерного підходу в сучасну вищу освіту. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 2. С.18–23

60. Главацька О. Л. Проблема підготовки майбутніх учителів до статевого виховання учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2000. 20 с.
61. Главник О. П. Формування гендерних ідентичностей в сучасному соціумі. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соціальних досліджень, 2002. С. 55–57.
62. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку «Я» концепції: автореф. дис. ... д-ра. псих. наук: 19.00.07. Київ. 2002. 28 с.
63. Голованова Т. П. Об'єктивні передумови обумовленості формування гендерної рівності студентської молоді в Україні. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-13 грудня 2003 р.). Київ: ПЦ «Фоліант», 2003. С. 291–293.
64. Голованова Т. П. Подготовка социальных педагогов к формированию политики гендерного паритета в обществе. *Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 5-6 травня 2003 р.). Ужгород: «Мистецька лінія». 2003. С. 90–93.
65. Голованова Т. П. Социально-педагогический проект исследования гендерной социализации студенческой молодёжи. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соціальних досліджень, 2002. С. 60–63.
66. Голованова Н.Ф. Социализация школьника как явление педагогическое: *Педагогика*. 1998. № 5. С. 42
67. Головнюова І.В. Гендерні особливості уявлень про себе чоловіків і жінок. *Гендер і культура*: збірник наукових праць. 2006. № 1(12). С. 63–69.
68. Головнева И. В. Трансформация гендерных ролей: женщины и мужчины

- України в пошуках нової ідентичності. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соціальних досліджень, 2002. С. 63–65.
69. Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*. 1995. № 7. С.19–24
70. Горностай П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності: навчальний посібник. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 132–156.
71. Городнова Н. М. Гендерні стереотипи сучасного вчителя. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2000. С.74–80
72. Гуткина Н.И. Личностная рефлексия как один из механизмов самосознания. *Вопросы психологии*. 1987. № 2. С.19–30
73. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО від 16.10.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 19. 09. 2019)
74. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук; АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні та ін. Київ: Наук. Думка, 1983. Т.2. 471 с.
75. Зарівна О. Світоглядно-культурологічний і моральний зміст поняття «толерантність». *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2008. № 1. С. 131–138.
76. Зейгарник Б.В. Теория личности в зарубежной психологии. Москва: Просвещение, 1982. 270 с.
77. Кон И.С. Открытие «Я». Москва: Просвещение, 1980. 131 с.
78. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1989. с.128
79. Краткая философская энциклопедия / Ред.: Г. Кораблева, В.Лутченко. Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Энциклопедия», 1994. 576 с.

80. Нагорна Л.Н. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 443 с.
81. Прихожан А.М. Развитие эмоциональной стороны самовоспитания и формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. Москва: Просвещение, 1987. 159 с.
82. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 2745-VIII. Дата оновлення: 06.06.2019. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 16.11.2019)
83. Райе Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 656 с.
84. Рыков С.Л. Гендерные исследования в педагогике. *Педагогика*. № 7. 2001. С. 90–91
85. Токменко О. П. Перспективи використання гендерного досвіду Великої Британії в системі освіти України. *Міжнародний гендерний досвід: збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2013. С. 246–252
86. Токменко О. П. Гендерні аспекти становлення української освітньої думки: *Гендерна і освіта. «Освітологічний дискурс» Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України*. 2014. № 1 (5). С. 46–57
87. Токменко О. П. Специфика гендерного подхода в образовании высшей школы и профессионально-технических училищ: *Гендерный подход в современной учебной парадигме: материалы II международной научно-практической конференции «Мир гуманитарного и естественнонаучного знания»* (Краснодар, 25 сентября 2012). Краснодар: Академия знаний, 2012. С. 125–131
88. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва: Аспект, 1996. 287 с.
89. Центр гендерної освіти ЗНУ. URL: <http://web.znu.edu.ua/gender.edu/> (дата звернення 05.12.2019)
90. Шустова Л. П. Формирование гендерной толерантности специально созданных педагогических условиях. Москва: Аспект Пресс, 2006. 215 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Таблиця компонентів гендерної компетентності

Когнітивний компонент	знання гендерної теорії, законодавчих актів
	вміти критично мислити і піддавати гендерному аналізу інформацію
	сформовані уявлення про фізіологічні і психологічні особливості чоловіка і жінки
	сформованість уявлень особливості статево-рольової поведінки чоловіка і жінки
Емоційно– ціннісний компонент	сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей
	відчуття позитивних переживань від спілкування і від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти
	потреба захисту рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, активна життєва позиція, толерантність
	вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності
Індивідуально– поведінковий компонент	вирішення типових проблемних ситуацій у процесі гендерної соціалізації
	уміння відслідковувати та не проявляти гендерні стереотипи і дискримінацію своїй поведінці
	вдосконалення взаємодії з представниками обох статей на основі прояву взаємоповаги

Додаток Б

Опитувальник О. Бондарчук

1. Які з перелічених нижче понять є гендерними характеристиками особистості? • Резистентність. • Маскулінність. • Ригідність. • Конформність. • Сензитивність.

2. З характеристик, що перелічені нижче, виберіть ті, за допомогою яких визначають поняття «гендер»? • Соматичні. • Поведінкові. • Соціокультурні. • Економічні. • Репродуктивні. • Жодна з перелічених характеристик.

3. За дослідженням С. Бем найадаптованішими і найгнучкішими вважаються особи з вираженими: • Фемінінними рисами. • Маскулінними рисами. • Андроґінними рисами. • Недиференційованими рисами. • Невизначеними рисами.

4. Чи існують, на Вашу думку, типові «жіночі» і «чоловічі» психологічні риси, які мають виявлятися тільки в жінок або чоловіків? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

5. Висловлювання «стандартизовані уявлення про моделі поведінки і риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче» складає зміст поняття: • Гендерна роль. • Гендерний стереотип. • Гендерне настановлення. • Гендерна ідентичність. • Жодного з перелічених понять.

6. Чи правильною, на Ваш погляд, є думка про те, що біологічна стать однозначно визначає і психологічну стать? • Так. • Скоріше так. 22 • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

7. Висловлювання «суб'єктивна неусвідомлювана готовність до певної поведінки, яку очікують від індивідів певної статі» складає зміст поняття: • Гендерна роль. • Гендерний стереотип. • Гендерне настановлення. • Гендерна ідентичність. • Жодного з перелічених понять.

8. Які думки у Вас з'явилася б найперше, коли б Вам розповіли про сім'ю, в якій жінка заробляє гроші і робить професійну кар'єру, а чоловік сидить вдома

і виховує дітей? • Це обурливо. • Так не повинно бути. • Мені байдуже. • Нехай, як їм так краще. • І мені б так хотілося.

9. Висловлювання «аспект самосвідомості, що пов'язаний з усвідомленням себе як представника певної статі» складає зміст поняття: • Гендерна роль. • Гендерний стереотип. • Гендерне настановлення. • Гендерна ідентичність. • Жодного з перелічених понять.

10. Чи правильним є твердження про те, що не існує дискримінації чоловіків за ознакою статі, існує тільки дискримінація жінок? • Так. • Важко сказати. • Ні. 11. Якщо б Вам запропонували проранжувати за 15-ма позиціями перелік управлінських проблем в освіті, поставивши на перше місце найзначущу проблему, то гендерна проблематика посіла в у цьому списку: • 1–5-те місце. • 6–10-те місце. • 11–15-те місце. • Взагалі не ввійшла б до даного переліку.

12. Яким, на Вашу думку, має бути виховання дітей у школі залежно від статі: • Забезпечення виховання хлопчиків і дівчаток відповідно до їхньої статі. 23 • Виховання відповідно до запитів суспільства, тих норм, вимог, стандартів, які суспільство висуває по відношенню до людей залежно від їхньої статі. • У вихованні має відбуватися корекція впливів гендерних настановлень і стереотипів на користь виявлення і розвитку особистісних схильностей індивіда. • Мають бути єдині вимоги до всіх учнів незалежно від їхньої статі.

13. Чи вважаєте Ви, що зараз в управлінні освітою існує гендерна нерівність? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

14. Чи вважаєте Ви, що в освітніх програмах існує гендерна нерівність? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

15. Яке з наведених нижче тверджень, на Вашу думку, відповідає дійсності: • Жінки-керівники ефективніші, ніж чоловіки-керівники. • Чоловіки-керівники ефективніші, ніж жінки-керівники. • Нема відмінностей в ефективності діяльності керівників залежно від статі.

16. Чи існують, на Вашу думку, суто «жіночі» і суто «чоловічі» проблеми в педагогічних колективах? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. •

Ні.

17. У якій мірі, на Ваш погляд, враховується гендерний підхід в управлінні освітою на даному етапі? • Зовсім не враховується. • Враховується частково. • Важко сказати. • Враховується в багатьох аспектах. • Враховується повністю.

18. Чи можуть однаково успішно здійснювати професійну кар'єру в системі освіти і чоловіки, і жінки? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

19. Мати учня є домогосподаркою, яка займається виключно господарськопобутовими проблемами. Заробляє гроші батько. Коли ж мати висловлює бажання піти на роботу, він активно заперечує, обґрунтовуючи це тим, що грошей і так вистачає. У контексті реалізації гендерного підходу в роботі з батьками учнів визначте, як, на Ваш погляд, позначиться на становленні гендерної самосвідомості ситуація, що склалася в сім'ї їхньої дитини: • Позначиться негативно. • Скоріше негативно. • Важко сказати. • Скоріше позитивно. • Позначиться позитивно. • Ніяк не позначиться.

20. Чи репродукуються гендерні стереотипи й упередження навчальновиховними засобами, програмами, підручниками? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

21. Під час співбесіди при прийомі на роботу керівник повідомляє молодій жінці, яка претендує на вакансію, що її кандидатура відхиляється, оскільки традиційно цю посаду займає чоловік. Крім того, керівник висуває припущення, що молода жінка може вийти заміж, піти в декрет і все одно не буде працювати. Чи порушені в даному випадку правові норми, що прийняті в законодавстві України? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

22. У якій статі Конституції України гарантовано рівність прав чоловіків і жінок? • Розділ I, ст. 22. • Розділ I, ст. 27. • Розділ II, ст. 24. • Розділ II, ст. 31. • У жодній із зазначених статей. 25

23. Керівник відмовляє педагогу-жінці в оплаті курсів підвищення кваліфікації, але збирається оплатити їх іншому педагогу-чоловіку,

обґрунтовуючи це тим, що жінка може пройти курси і пізніше, а її колезі це необхідно зараз, оскільки саме він є реальним кандидатом на підвищення. Чи порушені в даному випадку правові норми, що прийняті в законодавстві України? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

24. Коли відбулася IV Всесвітня конференція з питань щодо становища жінок? • У 1995 році, в Пекіні. • У 1993 році, в Парижі. • У 1990 році, в Осло. • У 2001 році, в Торонто. • У 2002 році, в Амстердамі.

25. Чоловік просить надати йому відпустку по догляду за хворою дитиною. На роботі йому відповідають: «У вас для цього є жінка, ось нехай вона і доглядає за дитиною, а ви потрібні на роботі». Чи порушено в даному випадку правові норми, що прийняті в законодавстві України? • Так. • Скоріше так. • Важко сказати. • Скоріше ні. • Ні.

26. Коли Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року? • У 2000 р. • У 2003 р. • У 2006 р. • У 2008 р. • Ще не прийнята, знаходиться у процесі ратифікації.

27. У якій з перелічених країн існує закон «Про паритет між жінками і чоловіками», який спрямований на забезпечення паритетного представництва чоловіків і жінок на всіх виборних посадах? • Франція. • Росія. • Данія. • Алжир. • Бразилія.

28. Індивідуальні упереджені настановлення і дискримінацію щодо представників іншої статі позначають терміном: • Негативізм. • Маскулінність. • Сексизм. • Фемінінність. • Жодним з перелічених термінів.

29. У якій країні існує міністерство по захисту прав жінок і сприяння їхньому розвитку? • Данія. • Норвегія. • Канада. • Туніс. • Росія.

30. Коли Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про обов'язковий Урок гендерної грамотності в загальноосвітніх навчальних закладах»? • У 2006 р. • У 2007 р. • У 2008 р. • У 2009 р. • Ще не прийнята.

31. Чи є необхідною, на Вашу думку, організація спеціального навчання, що має на меті гендерну просвіту освітян? • Так. • Важко сказати. • Ні.

Додаток В

Методика Сандри Бем

1. Верящий в себя
2. Умеющий уступать
3. Способный помочь
4. Склонный защищать свои взгляды
5. Жизнерадостный
6. Угрюмый
7. Независимый
8. Застенчивый
9. Совестливый
10. Атлетический
11. Нежный
12. Театральный
13. Напористый
14. Падкий на лесть
15. Удачливый
16. Сильная личность
17. Преданный
18. Непредсказуемый
19. Сильный
20. Женственный
21. Надежный
22. Аналитичный
23. Умеющий сочувствовать
24. Ревнив
25. Способный к лидерству
26. Заботящийся о людях
27. Прямой, правдивый
28. Склонный к риску
29. Понимающий других
30. Скрытный
31. Быстрый в принятии решений
32. Сострадающий
33. Искренний
34. Полагающийся только на себя (самодостаточный)
35. Способный утешить
36. Тщеславный
37. Властный
38. Имеющий тихий голос
39. Привлекательный
40. Мужественный
41. Теплый, сердечный
42. Торжественный, важный
43. Имеющий собственную позицию
44. Мягкий
45. Умеющий дружить
46. Агрессивный
47. Доверчивый
48. Малорезультативный
49. Склонный вести за собой
50. Инфантильный
51. Адаптивный, приспособляющийся
52. Индивидуалист
53. Не любящий ругательств
54. Не систематичный
55. Имеющий дух соревнования
56. Любящий детей
57. Тактичный
58. Амбициозный, честолюбивый
59. Спокойный
60. Традиционный, подверженный условностям

Додаток Г

Т. Говорун, О. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів»

1. Чи поділяєте Ви точку зору, що вчителям краще бути маскулініними, ніж андрогінними особистостями?

2. Чи згодні Ви з твердженням, що за винятком професій, шкідливих для репродуктивного здоров'я жінок, решта професій є «чоловічими» або «жіночими»?

3. Чи схильні Ви більше вибачати прояви грубості та агресивності з боку учнів-хлопців, ніж учениць?

4. Чи поділяєте Ви точку зору, що дівчата здібніші до вивчення гуманітарних наук, хлопці – до природничих?

5. Чи є Ви прихильником точки зору, що дівчат передусім треба готувати до ролі матері та господині, а хлопців до тих професій, які б давали змогу матеріально забезпечити сім'ю?

6. Чи згодні Ви з думкою, що для більш успішного навчання в школі хлопцям часто бракує посидючості, терпіння, а дівчатам здібностей?

7. Чи поділяєте Ви точку зору, що чоловіки є кращими лідерами, капітанами команд, керівниками підприємств тощо, ніж жінки?

8. Чи підтримуєте Ви розвиток у хлопців маскуліності, а у дівчат фемініності більшою мірою, ніж андрогінних властивостей незалежно від статі вихованців?

9. Чи поділяєте Ви точку зору, що потенціал і досягнення дитини у навчанні, культурному розвитку визначаються її статевою належністю?

10. Чи визначає стать дитини те, як до неї потрібно звертатися, про що говорити, що радити тощо?

Додаток Д

Вправи програми

ВПРАВА «ТИ І ТВОЄ ІМ'Я»

Ціль: 1) познайомити учасників/учасниць тренінгу; 2) розвинути самостійність, творчий підхід до завдання; 3) потренуватися в самооцінці та самопрезентації.

Методика: покладіть перед собою аркуш паперу і напишіть на ньому по вертикалі ваше ім'я. Зосередьтеся! У вас є 5 хвилин, щоб написати проти кожної букви якість свого характеру, яку ви в собі знаєте і цінуєте.

Матеріали: листки паперу А4 формату і ручка для кожного гравця.
Завершення: обговорення вправи.

ВПРАВА «ГЕНДЕР – СТАТЬ»

Ціль: 1) ознайомити групу з поняттям «гендер»; 2) зрозуміти різницю між поняттями «гендер» та «стать».

Методика: поцікавтеся в учасників/учасниць, чи розуміють вони різницю між поняттями «гендер» та «стать». Швидко і просто поясніть різницю. Роздайте картки із вже написаними твердженнями про чоловіків та жінок (роздатковий матеріал 1, Додаток 1).

Зачитайте твердження та запропонуйте учасникам написати літеру «Г» навпроти тих тверджень, які, на їх думку, стосуються 26 гендеру, та літеру «С» навпроти тих, що, на їх думку, стосуються статі. Роздайте картки для ознайомлення із вже написаними твердженнями «Стать – Гендер».

Матеріали: роздатковий матеріал 1 – картки із твердженнями про жінок та чоловіків, роздатковий матеріал 2 – картки, маркери, листки паперу А4 формату.

ВПРАВА «ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ: МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ»

Ціль: ознайомитись із особливостями формування гендерних стереотипів у процесі соціалізації дитини.

Методика: ознайомитися із поглядами на психологічні властивості дівчаток і хлопчиків, які розміщені в лівій частині таблиці і, не дивлячись у праву її частину, знайти самостійно альтернативу судженням лівої частини таблиці. Звернути свої погляди з науковими позиціями.

Матеріали: таблиця з описом міфів та реальності щодо формування гендерних стереотипів у процесі соціалізації дитини представлені у роздатковому матеріалі.

«ГЕНДЕРН СТЕРЕОТИПИ»

Ціль: з'ясувати, які стереотипи є найбільш поширеними.

Методика: використайте метод незакінчених речень, завершення яких може проектувати справжнє ставлення до типових гендерних якостей і моделей поведінки чоловіків і жінок.

Матеріали: фліпчарти та маркери, листки паперу А4 формату, перелік незакінчених речень представлений у роздатковому матеріалі 4 (Додаток 3).
Завершення: обговорення вправи.

ВПРАВА «ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА»

Ціль: розуміння гендерних ролей чоловіків і жінок.

Методика: допоможіть групі сформувати три команди. Роздайте командам по аркушу ватману та по два маркери різного кольору. Кожна команда має виконати два завдання: розділити аркуш навпіл і на одній половині одним кольором написати відповіді на перше завдання, а на другій половині – на друге завдання.

Завдання командам: 1) опишіть, як ви уявляєте жінку, яка її роль, її пріоритети в житті: робота, освіта, друзі, дім (сім'я, діти, родина), громадська діяльність, дозвілля.) опишіть, як ви уявляєте чоловіка, яка його роль, його пріоритети в житті: робота, освіта, друзі, дім (сім'я, діти, родина), громадська діяльність, дозвілля. При цьому перша команда буде описувати жінку й чоловіка двісті років тому, друга команда – сьогоднішніх, а третя – через двісті років. Одна особа від кожної команди презентує роботу своєї малої групи.

Матеріали: фліпчарти, маркери. Завершення: обговорення вправи.

ТВЕРДЖЕННЯ ПРО ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

1. Жінки виношують дітей. 2. Жінки народжують дітей. 3. Маленькі дівчата слабкі, а хлопці – сильні. 4. У сільському господарстві та промисловості України жінки отримують 30% середньомісячної заробітної плати чоловіків. 5. Жінки можуть годувати немовля грудьми. 6. Чоловіки можуть годувати немовля лише з пляшечки. 7. Більшість будівельників в Україні – чоловіки. 8. У стародавньому Єгипті чоловіки лишалися вдома і ткали; жінки займалися родинним бізнесом; жінки успадковували майно, а чоловіки – ні. 9. Дослідження 224 культур виявило, що в 5 культурах приготуванням їжі займалися лише чоловіки, а у 36 культурах лише жінки виконували усю хатню роботу. 10. За статистичними даними ООН жінки заробляють лише 1% світового доходу. 11. В Україні середня тривалість життя у чоловіків є коротшою, ніж у жінок. 12. У юнаків голоси «ламаються» при досягненні зрілості, у дівчат – ні. 13. Маленькі дівчатка – ніжні, хлопчики – забіяки. 14. Чоловіки – кращі професіонали ЗМІ, ніж жінки.

«СТАТЬ І ГЕНДЕР»

Стать – Стать стосується біологічних відмінностей між жінками та чоловіками. – Стать означає ті анатомо-біологічні особливості людей (первинні статеві ознаки), на основі яких вони визначаються як чоловіки або жінки. – Статеві відмінності не залежать від класу, релігії, етнічного походження чи касти. – Статеві відмінності не змінюються у часі. – Основні статеві відмінності: жінки у період статевої зрілості (народжують, годують груддю, мають менструальний цикл, продукують яйцеклітини); чоловіки у період статевої зрілості (продукують сперматозоїди). – Статеві ролі мають універсальний характер.

Гендер – Гендер стосується соціальних відмінностей між жінками та чоловіками. – Гендерні відмінності проявляються у різних ролях, якостях та поведінці жінок і чоловіків у суспільстві. Гендерні відмінності залежать від раси, класу, релігії, етнічного походження, касти, віку. Гендерні ролі

змінюються у часі, не мають універсального характеру. – Гендерні відмінності змінюються залежно від ситуації. Тобто, одна й та сама особа може по-різному поводити себе у різних контекстах (наприклад, в сім'ї та на роботі). Гендер це соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, розподілі сімейних ролей та репродуктивній поведінці. Гендерні відмінності виявляються поляризацією жіночих і чоловічих ролей, стереотипними уявленнями про протилежні якості людей різної статі, культурно сконструйованою поведінкою жінок і чоловіків у суспільстві. –Гендерні ролі можна змінити шляхом врахування потреб жінок та чоловіків.

МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МІФИ РЕАЛЬНІСТЬ

МІФИ

Дівчатка слухняніші, ніж хлопчики

Дівчатка гуманніше ставляться до довкілля (тварин, природи)

Хлопчики краще можуть вирішити проблемну ситуацію і мислять логічніше

Для хлопчиків важливо виділитись з-поміж інших

РЕАЛЬНІСТЬ

У дитинстві дівчатка бувають слухняніші, оскільки з перших кроків їх привчають, що вони як майбутні мами мають бути чемними і показувати приклад хлопчикам

Все залежить від наuczіння, а не від статевої належності. І хлопчики, і дівчатка можуть стати і черствими, і добрими людьми або такими, якими їх виховали

Це не так. Дівчатка можуть розв'язувати складні завдання (проблеми) не гірше за хлопчиків

Статевих відмінностей немає. До 10-12 років дівчатка розвиваються швидше і тому іноді випереджають хлопчиків у

Хлопчики здібніші до математики і природничих наук, дівчатка – до гуманітарних

Дівчатка більш чутливі психологічно до атмосфери, в якій вони живуть, близько до серця беруть біль і страждання інших

У хлопчиків більша схильність до творчої праці, дівчатка краще справляються з монотонною роботою

Дівчатка рідше змагаються між собою в силі та спритності У цьому сенсі ні в кого немає переваг

Дівчатка комунікативніші, надають

прагненні виділитись серед ровесників. Пізніше хлопчики починають перейматися подібними проблемами

Дівчатка і хлопчики здібні однаково, все залежить від того, на які професії їх орієнтують. Вважалося, що в математиці хлопчики досягають вищих результатів. Проте дослідження не виявили великої різниці

Як дівчатка, так і хлопчики чутливі до будь-яких дисгармонійних стосунків, болісно переживають сварки в сім'ї, особливо батьків. Хлопчики часто роблять вигляд, що їм байдуже, оскільки їх вчать, що чоловік повинен володіти своїми почуттями

Немає різниці між хлопчиками і дівчатками. У кого більше креативних здібностей, той краще виконує нестандартні завдання, у кого менше – віддає перевагу рутинній діяльності. Все залежить від особистості.

Змагаються і «міряються силою» одне з одним і хлопчики, і дівчатка Дівчатка комунікативніші, надають перевагу більшій компанії, а не вузькому колу близьких друзів

Хлопчики також вміють дружити.

перевагу більшій компанії, а не вузькому колу близьких друзів

Дівчатка більш боязливі і тривожні, ніж хлопчики

Дівчатка частіше страждають від уявних комплексів неповноцінності, ніж хлопчики

Дівчаток легше переконати, ніж хлопчиків

Проте, від них часто очікують спритності, заохочують до змагань, що стимулює їх до участі в групових іграх, до спілкування в компаніях
Дівчатка не такі боязкі, як багатьом здається. Вони можуть бути сильніші й рішучіші за хлопчиків, проте часто демонструють свої страхи як свідчення своєї жіночності

У хлопчиків комплексів не більше, ніж у дівчаток. Оскільки їх орієнтують на різні ідеали, то у дівчаток з'являються комплекси неповноцінності, пов'язані із зовнішністю, а у хлопчиків – з фізичною силою та спритністю

Хлопчики й дівчатка схильні приймати багато чого «на віру», оскільки вони – діти. З віком від хлопчиків більше вимагають індивідуальних рішень, а від дівчаток – колективних. Тому дівчатка часто демонструють більшу поступливість щодо думки іншого

«НЕЗКАКІНЧЕНІ РЕЧЕННЯ»

Справжні чоловіки мають бути... 2. Справжні жінки мають бути... 3.

Найголовнішим у житті чоловіка є... 4. Найголовнішим у житті жінки є... 5.

Чоловік пишається дружиною, якщо вона... 6. Дружина пишається чоловіком, якщо той... 7. Жінка найкраще може справитися з такою роботою, як... 8.

Чоловік найкраще може справитись з такою роботою, як... 9. Найкраще для жінок займати такі посади, як... 10. Найкраще для чоловіків займати такі

посади, як... 11. Найвідповіднішими професіями для жінок вважаю... 12. Найвідповіднішими професіями для чоловіків вважаю... 13. Ідеальні зовнішні дані жінки мають включати... 14. Ідеальні зовнішні дані чоловіка мають включати...

«ТИПИ СІМЕЙ»

Домінаторна (традиційна) сім'я	Партнерська (егалітарна) сім'я
Нерівномірний розподіл влади, зловживання нею	Авторитет кожного, кооперативне використання влади
Керівництво, базоване на силі	Керівництво, базоване на авторитеті
Ригідність гендерних ролей	Взаємозамінність гендерних ролей
Статевотипізовані родинні обов'язки та гендерна сегрегація інтересів	Гнучкість розподілу сімейних обов'язків та видів діяльності з відповідним розмежуванням інтересів
Суворі правила родинного життя	Лабільність правил родинного життя
Деструктивний спосіб розв'язання конфліктів	Конструктивний спосіб розв'язання конфліктів
Невдачі та помилки приховуються, засуджуються, зазнають обструкції, довго пригадуються	Невдачі та помилки не приховуються, обговорюються без дорікань, прощаються, забуваються
Відсутність поваги до приватних справ, тотальна підконтрольність поведінки	Повага до приватних справ, особистих таємниць, невтручання в інтимний світ без запрошення
Почуття незахищеності, підпорядкованості, самотності, переживання провини, тривожності, депресії	Сприйняття сім'ї як найбезпечнішого місця, де набувається впевненість у собі, зникають сумніви, тривожність, покращується настрій
Закритість сімейного життя, подружніх стосунків від суспільного життя	Відкритість сімейного життя для соціуму, активне включення подружжя в суспільне життя

Виховання дітей в умовах
гіперконтролю, підпорядкованості,
звітності, слухняності

Виховання в умовах розширення
автономії дитини, її самовизначення,
повноправної участі в прийнятті
колективних рішень

ВИСНОВОК

У магістерській роботі здійснено теоретико-практичний аналіз процесу формування гендерної компетентності студентської молоді, що дозволило нам зробити такі висновки.

1. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено зміст ключових понять «гендер», що розглядається як вимір соціальної структури суспільства; організована модель соціальних стосунків між жінками і чоловіками; соціально-рольовий статус кожної статі в освіті, професійній діяльності тощо; соціокультурний конструкт розходження у ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловіками і жінками; система суспільних стосунків між жінками і чоловіками як соціальними істотами; суспільний процес, що передбачає справедливу взаємодію жінок та чоловіків шляхом створення таких соціальних умов і можливостей, що забезпечують їм реалізацію громадських прав і самореалізацію особистості. Поняття «гендерна компетентність студентської молоді» було визначено як важливий аспект життя, який дає здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик, здатність вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають і знання про гендер, існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх викликають.

2. Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо формування гендерної компетентності показав, що ...такий зміст, такі форми такі методи реалізуються в країнах, а в Україні такі тенденції щодо формування гендерної компетентності

3. Було визначено такі вікові особливості студентської молоді, що є передумовами для формування гендерної компетентності: ...

4. Було розкрито поняття «формування гендерної компетентності» як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей, які надають здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик, вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти.

Зміст передбачає формування таких напрямів: Нами було розкрито основні методи формування гендерної компетентності у студентської молоді:

До форм належать такі:

Було визначено компоненти та критерії, показники і рівні сформованості гендерної компетентності студентської молоді. Когнітивний компонент – знання сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, основ гендерної теорії. Емоційно – ціннісний компонент: виявляється у відповідних потребах, мотивах, цілях, мотивація досягнення, самореалізація, толерантність тощо; сформованість гуманістичних гендерних установок і цінностей; відчуття позитивних переживань від спілкування і від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти; вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності.

Діяльнісний, або індивідуально – поведінковий компонент: показниками сформованості є вміння та навички щодо вирішення типових проблемних ситуацій у процесі гендерної соціалізації, уміння відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці; розпізнавати гендерні проблеми, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

5. Було розроблено методикау дослідження вихідного рівня гендерної компетентності студентської молоді. Базою нашого дослідження було обрано

За результатами проведеного дослідження нами було виявлено, що 48,07 % старших дошкільників експериментальної групи мають середній рівень

вихованості ціннісного ставлення до здоров'я, 39,02 % –мають низький рівень, а 12,88 % дітей – високий рівень. Отримані результати дослідження стали підґрунтям для розробки програми. **Зробити по аналогії.**

6. Нами було розроблено програму формування гендерної компетентності студентської молоді, яка спрямована на підвищення цього рівня.

Метою програми є

Зміст програми розкрито через такі напрями:

З метою підвищення рівня гендерної компетентності студентської молоді ми використовували такі форми роботи:

Після реалізації програми у студентської молоді було відмічено кількісні та якісні зміни щодо рівня гендерної компетентності.

Діма, перероби за аналогією цей абзац!

Отримані дані показують, що після впровадження програми зросли показники низького (з 39,02 % до 32,95 %) рівня ціннісного ставлення до здоров'я у дітей дошкільного віку. Підвищення відсотків середнього рівня розвитку ціннісного ставлення до здоров'я (з 48,07 % до 50,38 %) та на високому рівні з 12,88 % до 16,67 %. У цілому спостерігається зменшення кількості дошкільників, у яких виявляється низький рівень розвитку ціннісного ставлення до здоров'я, при цьому збільшується відсоток дітей, у яких виявляється середній та високий ступінь ціннісного ставлення до здоров'я.

Аналіз результатів впровадженої програми серед дітей дошкільного віку вказують на збільшення кількості дошкільників, у яких підвищився середній рівень та зменшився низький рівень ціннісного ставлення до здоров'я. Отримані результати підтверджують ефективність упровадження програми. Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання всіх питань, що пов'язані з організацією активного відпочинку у дітей дошкільного віку. Проте можна казати, що мету нашої роботи досягнуто.

Результати порівняння даних засвідчують наявність статистично значущих відмінностей між опитуваними після закінчення експерименту:

підтверджено збільшення частки молодших школярів з середнім і високим рівнем сформованості гендерної компетентності на 20%. Частка студентів і студенток з низьким рівнем сформованості гендерної компетентності зменшилася на 50%. Якісні, кількісні результати контрольного етапу експерименту, статистична обробка експериментальних даних підтвердили ефективність деяких виокремлених нами занять і завдань формування гендерної компетентності.

Перспективними напрямками досліджень порушеної проблеми можуть стати особливості організації занять і їх змісту, а також форм, методів та засобів формування гендерної компетентності.

Базою нашого дослідження було обрано дошкільний заклад освіти № 290 , у 2 групах дітей старшого дошкільного віку (5-6 років). У дослідженні взяли участь діти старшого дошкільного віку (5-6 років) з двох груп, одна група № 8 стала контрольною, а інша № 5 – експериментальною групою. У контрольній групі – 20 дітей, у експериментальній – 20 дітей. Констатувальний етап дослідження проводився у квітні 2019 року.